

**LÄNSI-SAKSAN SUOMEEN KOHDISTAMA JULKISUUS-
DIPLOMATIA *SILTA*-LEHDESSÄ 1984-1989**

Roosa Ikävalko
Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Roosa Ikävalko	
Työn nimi Länsi-Saksan Suomeen kohdistama julkisuusdiplomatia <i>Silta</i> -lehdessä 1984–1989	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 52
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimus käsittelee Länsi-Saksan Suomeen kohdistamaa julkisuusdiplomatiata ja maakuvan viestintää vuosina 1984–1989. Tutkimusaineistona on Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton jäsenille tarkoitettu <i>Silta</i>-lehti, jossa esiteltiin länsisaksalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria sekä ystävyysseuratoimintaa. Tutkimuksen tarkoituksena on hahmottaa kylmän sodan aikaista valtiollisten suhteiden kehitystä kahden eurooppalaisen valtion osalta. Maakuvan viestinnän tarkasteleminen kautta esiin nousevat Länsi-Saksan kansallista identiteettiä, taloudellisia suhteita ja yhteiskunnan tilaa koskevat kysymykset.</p> <p>Länsi-Saksa nosti menneisyydestä esiin positiivisia asioita, kuten Saksan vaikutuksen suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Negatiiviset asiat, kuten Suomen ja Natsi-Saksan aseveljeys toisessa maailmansodassa, jätettiin sen sijaan mainitsematta. Suomen ja Länsi-Saksan välisten suhteiden nähtiin olevan erittäin hyvät ja monimuotoiset. Liittotasavalta ilmaisi kunnioittavansa Suomen puolueettomuutta, korostaen oman sitoutumisensa läntiseen liittoumaan olevan välttämätöntä. Yhteistyön jatkuvuuden turvaamiseksi pidettiin tärkeänä, että suomalaisnuoret saataisiin innostumaan ystävyysseuratoiminnasta. Saksan kielen taitoa ja maan kulttuurin tuntemista pidettiin tärkeänä etenkin talouden näkökulmasta, olihan Länsi-Saksa yksi Suomen tärkeimmistä kauppakumppaneista. Tutustuminen vieraaseen kulttuuriin esimerkiksi opiskelijavaihdon muodossa esitettiin keinona vähentää kylmän sodan jännitteitä.</p> <p>Maakuvan viestinnässä heijastuivat asiat, joista länsisaksalaiset kokivat ylpeyttä 1980-luvulla: vahva talous, yhteiskunnan edistyneisyys sekä historia kulttuurikansakuntana. Länsi-Saksa haluttiin kuvata demokraattisena, rauhaan ja transatlanttiseen yhteistyöhön sitoutuneena valtiona. Itä-Saksaa ei juurikaan käsitelty. Taustalla oli diplomaattisuhteiden solmiminen maiden välille 1970-luvulla, mistä seurasi Saksan valtion ja kansakunnan jakautumisen hyväksyminen pysyväksi. Toisaalta se, ettei Itä-Saksalle annettu palstatilaa, oli myös osa laajempaa länsisaksalaista viestintästrategiaa.</p>	
Asiasanat julkisuusdiplomatia, makekuva, maakuvan viestintä, Länsi-Saksa, ystävyysseurat, kylmä sota	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Keskeiset käsitteet	2
1.2	Tutkimustehtävä, aineisto ja metodi	4
1.3	Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto	7
1.4	Aiempi tutkimus	8
1.5	Työn rakenne	10
2	SUOMEN JA SAKSAN SUHTEIDEN KUVAUS MENNEISYYDESTÄ 1980- LUVULLE.....	11
2.1	Menneisyyteen vetoaminen.....	12
2.2	Vaietut historian käänneet	14
2.3	Monimuotoisia suhteita: Suomi ja Länsi-Saksa 1980-luvulla	17
3	NUORET OSANA JULKISUUSDIPLOMATIAA	22
3.1	Opiskelijavaihto keskinäisen ymmärryksen siltana	23
3.2	Saksan kielen asema ja opiskelu Suomessa	29
4	MAAKUVAN VIESTINTÄ <i>SILTA</i> -LEHDESSÄ.....	34
4.1	Järjestelmällinen, moderni talousmahti: Länsi-Saksan maakuva <i>Silta</i> - lehdessä	35
4.2	"Se toinen" Saksa	41
5	PÄÄTÄNTÖ.....	45
	LÄHTEET.....	48

1 JOHDANTO

“En näe kovin suurta merkitystä sellaisella suhteidenhoidolla, joka näissä olosuhteissa jäisi pelkästään juhlapuhetasolle ja jota harjoitettaisiin vain ns. virallisissa piireissä. Näin ei saa olla, eikä onneksi olekaan, sillä Suomen ja Saksan liittotasavallan väliset suhteet ovat aivan liian arvokas asia jätettäväksi pelkästään edustustojemme hoidettavaksi. [...] Jokamiehen diplomatia on se sana, jota tässä yhteydessä haluan käyttää kuvaamaan sitä henkilökohtaista panosta, jonka jokainen suomalainen voi osaltaan antaa maittemme välisten suhteiden hoitamiseen.”¹

Näin totesi ulkoasiainsihteri Nyyrikki Kurkivuori 7.12.1980 pitämässään itsenäisyyspäivän juhlapuheessa Hampurin suomalaisessa merimieskirkossa. *Silta*-lehden toisessa numerossa julkaistu lyhennelmä Kurkivuoren juhlapuheesta kuvaa mielestäni osuvasti lehteä julkaiseen Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton tavoitetta: edistää “jokamiehen diplomatiaa”, suhteita tavallisten suomalaisten ja saksalaisten välillä, täydentäen valtiollisella tasolla tapahtuvaa virallista diplomatiaa ja yhteistyötä.

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella Länsi-Saksan Suomeen kohdistamaa julkisuusdiplomatiaa ja maakuvan viestintää *Silta*-lehden kautta. Kyseessä oli Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton jäsenille tarkoitettu lehti, jossa esiteltiin länsisaksalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria. Lisäksi lehdessä kerrottiin Suomen ja Länsi-Saksan välisen yhdistyksen jäsenseurojen toiminnasta ja ajankohtaisista tapahtumista. *Sillan* päätoimittaja Waltraud Bastman-Bühner kirjoitti 1. marraskuuta 1984 ilmestyneessä ensimmäisessä numerossa, että lehti halusi olla ”juuri nimensä mukainen: silta molempien maiden, niiden yhdistysten ja instituutioiden välillä, mutta ennen kaikkea niiden ihmisten välillä, jotka vaalivat suomalais-saksalaista ystävyyttä.”²

Tutkimus käsittelee vuosia 1984–1989, eli kylmän sodan viimeisiä vuosia, jolloin Suomen ja Länsi-Saksan välit olivat vakaat ja taloudellinen yhteistyö vahvaa. 1980-luvun alussa sotilaallisen kilpavarustelun kiihtyminen, kuten Naton keskimatkan ohjusten sijoittaminen Länsi-Saksaan, oli lisännyt kylmän sodan jännitteitä. Suomen

¹ Timo Nyyrikki Kurkivuori: “Suomalaisena ulkomailla”, *Silta* 2, 22–23

² Waltraud Bastman-Bühner, *Silta* 1, 2

näkökulmasta käsistä riistäytynyt asevarustelu ja suurvaltojen välisten neuvottelujen katkeaminen muodostivat turvallisuushuolen.³ Kansainvälinen ilmapiiri alkoi vapautua 1980-luvun puolivälissä uudistusmielisen Mihail Gorbatšovin noustua Neuvostoliiton johtoon. Lokakuussa 1989 presidentti Mauno Koiviston vieraillessa Länsi-Saksassa ei kuitenkaan osattu odottaa, että vain kuukautta myöhemmin alkaisi Berliinin muurin murtumisesta kylmän sodan päättymiseen ja Saksojen yhdistymiseen johtava tapahtumasarja.⁴

1.1 Keskeiset käsitteet

Julkisuusdiplomatialla (*public diplomacy*) viitataan valtioiden, organisaatioiden ja yksilöiden harjoittamaan viestintään, jonka tarkoituksena on vaikuttaa kohdeyleisön mielikuviin ja asenteisiin. Termi syntyi 1960-luvulla Yhdysvalloissa vaihtoehdoksi propaganda-käsitteelle ja se yhdistetäänkin etenkin amerikkalaiseen tutkimustraditioon.⁵ Julkisuusdiplomaattisesta toiminnasta käytetyt käsitteet vaihtelevat eri maissa, esimerkiksi Ranskassa siihen viitataan ”kulttuurisena toimintana” (*L’action culturelle*) ja Saksassa ”ulkomaan kulttuuripolitiikkana” (*auswärtige Kulturpolitik*).⁶ Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin saksalaisen termin sijaan yhdysvaltalaislähtöistä julkisuusdiplomatia-käsitettä sen tunnettavuuden ja vakiintuneisuuden vuoksi.

Julkisuusdiplomatialle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää ja sitä on myös tarkasteltu laajasti eri tieteenaloilla. Siinä on paljon yhtymäkohtia ja päällekkäisyyksiä kulttuuridiplomatiaan (*cultural diplomacy*), jossa pyritään kehittämään ja ylläpitämään suhteita muihin maihin kulttuurin välityksellä. Keskeisenä ajatuksena on lisätä erimaalaisten ihmisten välisiä henkilökohtaisia suhteita ja toisten kulttuurien ja elämäntyylien tuntemusta. Kulttuuridiplomatian muotoja ovat ystävyysseuratoiminnan lisäksi muun muassa ystävyyskaupunkisuhteet, erilaiset taiteilija- ja urheilijavierailut sekä opiskelijavaihto.⁷

Kulttuurinen vuorovaikutus kuuluu myös julkisuusdiplomatiaan ja osa tutkijoista sisällyttää kulttuurisuhteet tai suoranaisen kulttuuridiplomatian yhdeksi julkisuusdiplomatian alalajiksi. Esimerkiksi Robin Brown on erotellut neljä kansainvälisissä suhteissa harjoitettavaan niin sanottuun maakuvapolitiikkaan liittyvää paradigmaa. Yksi näistä on kulttuurisuhteiden solmiminen (*construction of cultural relations*),

³ Suomi 2006, 19

⁴ Koivisto 1995, 301

⁵ Melgin & Nieminen 2018, 21

⁶ Brown 2015, 332; Melgin & Nieminen 2018, 21

⁷ Ahonen 2015, 134; Mikkonen & Koivunen 2015, 15

jonka lisäksi Brown mainitsee diplomatian laajentamisen (*extension of diplomacy*), mielikuvan tietoisien rakentamisen (*construction of an image*) ja konflikteissa hyödyntämisen (*instrument of conflict*). Brownin mukaan kulttuurisuhteiden hoitaminen ja ulkomailla järjestetty kulttuuritoiminta, kuten kielenopetus ja taiteelliset tapahtumat, on paitsi kansainvälisen ymmärryksen lisäämistä, myös poliittista ja taloudellista vaikuttamista. Käytetyt kansalaisyhteiskunnan resurssit, kuten kulttuuri-instituutit, taiteilijat, museot ja julkiset tai yksityiset laitokset antavat suhdetoiminnalle merkittävän yhteiskunnallisen tukirakenteen.⁸

Elina Melginin ja Hannu Niemisen mukaan keskeisiä asiasanoja julkisuusdiplomatian tutkimuksessa ovat lähes aina viestintä, strateginen viestintä ja PR eli suhdetoiminta.⁹ Julkisuusdiplomatiassa lähtökohtana on yleensä viestijän oman edun tavoittelu, kuten valtion julkisen imagon kohentaminen, kun taas kulttuuridiplomatian julkilausuttu tavoite on tyypillisesti kansojen välisen ymmärryksen ja rauhanomaisen yhteiselon edistäminen. Kuitenkin etenkin kylmän sodan aikana kulttuuria hyödynnettiin paljon propaganda- ja manipulaatiotarkoituksiin, kuten läntisten kulttuuriarvojen levittämiseen itäblokin maihin ja päinvastoin.¹⁰ Negatiivisten mielikuvien vähentäminen, oman maan kulttuurin ja yhteiskuntajärjestelmän tunnetuksi tekeminen sekä ihmisten välisten suhteiden edistäminen voivatkin olla yhtä lailla niin julkisuuskuin kulttuuridiplomatiankin päämääriä.¹¹

Silta-lehteä olisi siis mahdollista tarkastella sekä julkisuusdiplomatian että kulttuuridiplomatian käsitteiden kautta. Tässä tutkimuksessa Länsi-Saksan Suomeen kohdistamaan kulttuuriseen vaikuttamiseen viitataan julkisuusdiplomatian käsitteellä. Tähän käsitevalintaan päädyin, koska se kattaa kulttuuridiplomatia-termiä paremmin tutkimuksessa esiin nousevia olevia teemoja, kuten taloudellisia suhteita sekä etenkin maakuvan viestintää (*nation branding*).

Maakuva tai -brändi viittaa yksinkertaistettuun mielikuvaan, jota valtio viestii itsestään ulkomaiselle yleisölle. 1960-luvulta alkaen on tutkittu sitä, miten yleiset oletukset maasta – esimerkiksi sen taloudesta, politiikasta ja historiasta – luovat kollektiivisesti kuvan, joka linkittyy kuluttajien mielissä maassa tuotettuihin tuotteisiin. Tietoisien maabrändityön katsotaan alkaneen 1980–90-lukujen taitteessa seurauksena yritysten ja mainonnan roolin kasvusta julkisuusdiplomatiassa. Britannialainen markkinointi- ja poliittinen neuvonantaja Simon Anholt loi termin ”nation branding” vuonna 1998 pyrkiessään mittaamaan ja kasvattamaan maiden mainetta keskittyen

⁸ Brown 2015, 333–345

⁹ Melgin & Nieminen 2014, 17

¹⁰ Ahonen 2015, 135–137

¹¹ Löffenzholz, et al. 2014, 440

niiden erityispiirteisiin.¹² Vaikka terminä maakuva onkin verrattain uusi, on maan yleisen imagon vaikutus sen poliittiseen ja taloudelliseen asemaan maailmassa tiedostettu jo vuosisatoja. Esimerkiksi kylmän sodan aikana Yhdysvallat pyrki edistämään kapitalistista imagoa osana antikommunistista kampanjaansa.¹³ Suomessa puolestaan ns. "Suomi-kuvan" keskiössä oli 1950–60-luvuilla poliittisen puolueettomuuden korostaminen, 1970-luvulla kaupan ja matkailun edistäminen ja 1980-luvulla Suomen maakuvan sovittaminen Euroopan integraatioon.¹⁴

1.2 Tutkimustehtävä, aineisto ja metodi

Maisterintutkielmani tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia julkisuusdiplomatian muotoja Länsi-Saksa kohdisti Suomeen *Silta*-lehden välityksellä tutkimusajankohtana ja miksi?
- Millaisena Länsi-Saksan maakuvan viestintä näyttäytyy *Silta*-lehdessä ja miksi?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta tavoitteena on luoda katsaus Länsi-Saksan harjoittamaan julkisuusdiplomatiiaan yhden kurkistusikkunan, *Silta*-lehden, kautta. Länsi-Saksalla oli esimerkiksi Suomea huomattavasti suuremman valtion budjetin kautta lähtökohtaisesti hyvät mahdollisuudet harjoittaa julkisuusdiplomaattista toimintaa yhteiskunnan eri alueilla. Niin sanotun ruohonjuuritason diplomatian kenttä on hyvin laaja, käsittäen toimijoita aina kirkosta kauppakamareihin. Joissain tapauksissa on myös epäselvää, mistä eri toimijat saavat rahoituksensa. Ystävyysseuratoiminta ja Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto jäsenlehtensä kautta olivat vain yksi väylä suomalais-saksalaisten suhteiden hoitoon, joten lehtiaineiston kautta ei ole mahdollista luoda kokonaiskuvaa länsisaksalaisesta julkisuusdiplomatiasta 1980-luvulla. Sen sijaan pyritään hahmottamaan, millainen julkisuusdiplomatiata edistävä toiminta ja toimijat nousivat esiin ystävyysseuratoiminnan kontekstissa ja mikä näitä painotuksia selittää.

Toinen tutkimuskysymys liittyy Saksan Liittotasavallan harjoittamaan maakuvan viestintään. Tarkastelun lähtökohtana on ajatus maakuvan pohjautumisesta niihin asioihin, jotka koetaan omalle kulttuurille ja kansalliselle identiteetille keskeiseksi. Yhtä lailla tärkeitä ovat ne asiat, jotka jätetään viestinnässä vähemmälle huomiolle tai joista vaietaan kokonaan. Tällöin kyse voi olla kollektiivisista traumaista, kansallisen historian kipupisteistä, jotka myös kuuluvat kansakunnan muistiin. Joakim Ekman on

¹² Gienow-Hecht 2019, 756

¹³ Brown 2015, 336–339

¹⁴ Clerc 2015, 203

erotellut kansallisen identiteetin tarkastelun kahdelle eri tasolle. Makrotason tarkastelussa keskitytään siihen, millaisessa valossa maan poliittinen johto haluaa muun maailman näkevän valtion. Tällöin kuvaa valtiosta rakennetaan esimerkiksi puheiden, poliittisen retoriikan, maan virallisten symbolien ja ulkopoliittisten ratkaisujen kautta. Mikrotason tarkastelussa keskitytään yleisen mielipiteen analysointiin; mitä asioita tavalliset ihmiset pitivät tärkeinä ja kuinka he maastaan ajattelivat. Tätä voidaan tutkia esimerkiksi kyselytutkimusten avulla.¹⁵ Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan makrotasolla tapahtuvia kansallisen identiteetin performaatioita.

Primäärilähteenä tutkimuksessa on Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton jäsenlehti, *Silta*, jonka ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 1984. Lehdestä julkaistiin vuosittain kaksi numeroa noin 6000 kappaleen painoksena. Toiminta perustui pitkälti vapaaehtoisuuteen, eli lehteen kirjoittivat yhdistyksen aktiivit niin Suomessa kuin Saksassakin.¹⁶ Päätoimittaja Waltraud Bastman-Bühnerin mukaan toimitus sopi Saksasta kertovien artikkeleiden julkaisemisesta suomeksi ja vastaavasti Suomesta kertovien saksaksi.¹⁷ Koska tutkimukseni käsittelee Länsi-Saksan Suomeen ja suomalaisiin kohdistamaa julkisuusdiplomatiaa, keskityn analyysissäni vain lehden suomenkieliseen sisältöön, joka on tavoittanut koko lehden suomalaisen lukijakunnan riippumatta näiden saksan kielen taidosta. Lisäksi olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi paikallisyhdistysten uutisten kaltaiset lyhyet ilmoitukset, mikä mahdollisti tutkimuskysymysten kannalta hedelmällisempien pidempien artikkeleiden analysoimiseen keskittymisen.

Lähdekritiikin osalta on huomioitava erityisesti se, että kyseessä oli nimenomaan Suomen ja Länsi-Saksan välisten ystävyysseurojen jäsenille suunnattu lehti. Lehden lukijoiden voi olettaa suhtautuneen Länsi-Saksaan lähtökohtaisesti myönteisesti ja mielenkiinnolla, sekä tunteneen maan keskivertosuomalaisia paremmin. Onkin mahdollista, että *Silta* sisällöltään ja sävyiltään eronnut jossain määrin aikansa sanoma- tai yleisaikakauslehtien Länsi-Saksa-kirjoittelusta. Lehden ensimmäisessä numerossa korostettiin, etteivät poliittiset kannanotot kuulu liiton toimintaan.¹⁸ Todellisuudessa kylmän sodan aikana kulttuurikaan ei ollut politiikasta irrallinen yhteiskunnan osa-alue, vaan ulkomaisille lukijoille suunnattujen lehtien tuli esittää valtio myönteisessä valossa.¹⁹

¹⁵ Ekman 2001, 84

¹⁶ *Silta* 4, 34

¹⁷ Waltraud Bastman-Bühner, *Silta* 1, 2

¹⁸ C.A. von Willebrand: "Suomalais-saksalaisten yhdistysten liitto r.y.", *Silta* 1, 20

¹⁹ Hillaker 2020, 380–381

Olen käynyt alkuperäisaineiston huolellisesti läpi ja tehnyt siitä havaintoja käyttämällä tutkimusmenetelmänä lähilukua. Barry S. Brummett on määritellyt lähiluvun olevan tietoista, järjestelmällistä lukemista, jossa pyritään ymmärtämään syvällisemmin kohteena olevan tekstin sisältämiä merkityksiä. Merkityksillä viitataan ajatuksiin, tunteisiin ja asiayhteyksiin, joita välitetään sanojen, kuvien, objektien, tekojen ja viestien kautta. Lähilukemisessa pyritään havaitsemaan kohteena olevan tekstin sisältämiä sosiaalisesti jaettuina merkityksiä, jotka ovat todettavissa ja perusteltavissa.²⁰ Yksi historiantutkimuksen keskeisimmistä lähtökohdista on ottaa huomioon tarkasteltavan tekstin historiallinen ja tekstuaalinen konteksti sekä yleisö. Nämä seikat ovat keskeisen tärkeitä myös lähilukemisessa, jotta tekstiä tulee tulkinneeksi oikeassa asiayhteydessä.²¹

Olen lukenut lähdeaineistoon kuuluvat artikkelit useaan kertaan, ensin kokonaisuuksina ja seuraavilla lukukerroilla kiinnittäen huomiota yksityiskohtiin. Jyrki Pöysän mukaan lähilukemisessa tekstin lukeminen yhdistyy jo varhaisessa vaiheessa muistiinpanojen tekemiseen ja prosessia voi kuvata alitajuisena tekstin prosessoimisena.²² Useiden lukukertojen kautta aineistosta on erottunut toistuvia teemoja ja narratiiveja, joista olen valinnut keskeisimpiä tarkemmin käsiteltäväksi tässä tutkimuksessa. Narratiivilla viitataan kertomuksenomaiseen esitystapaan, joka on löydettävissä useimmista teksteistä niiden tyylilajista riippumatta. Narratiivissa on kyse siitä, miten teksti on rakennettu ja millaisia elementtejä on käytetty kerronnan tukena. Esitysmuoto voi artikkeleiden osalta vaihdella, mutta kertomuksen pääsisältö pysyy silti samana.²³

Olen pyrkinyt pohtimaan, mitä tiettyjen narratiivien toistuminen *Sillan* artikkeleissa kertoo ja toisaalta mitkä tekijät selittävät näkökulmia, joista teemoja on käsitelty. Kuten Jyrki Pöysä on todennut, lähiluvussa ei ole kyse pelkästä tekstin piirteiden rekisteröimisestä, vaan oleellista on lisäksi ankkuroida oma tulkinta paitsi lähdeaineistoon, myös näkökulmaan, josta tekstiä tarkastelee.²⁴ Olen tulkinut ja analysoinut aineistosta tekemiäni havaintoja tutkimuskirjallisuutta apuna käyttäen. Tarkoitukse- nani on siis ollut selvittää, mitkä tekijät selittävät *Silta*-lehden viestintää linkittämällä aineistosta tekemiäni havaintoja aikalaiskontekstiin.

²⁰ Brummett 2018 1. luku, 7–10

²¹ Brummett 2018, 1. luku, 10–11

²² Pöysä 2015, 28–31

²³ Brummett 2018, 3. luku, 4–13

²⁴ Pöysä 2015, 30–33

1.3 Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto

Nimellä 'Suomalais-saksalainen yhdistys' toiminut Suomen ja Länsi-Saksan välinen ystävyysseura perustettiin huhtikuussa 1960; Suomi-DDR-seura oli aloittanut toimintansa 1956. Länsi-Saksan kaupallinen edustajisto näki ystävyysseuran hyödylliseksi kulttuuritaistelussa, samalla seuran perustamisen kuitenkin pelättiin aiheuttavan konflikteja itäblokin kanssa. Suomen viranomaisten suhtautuminen seuraan oli epäilevää, koska sen saattoi tulkita yritykseksi perustaa uudelleen toisen maailmansodan jälkeen lakkautettu aiempi Suomalais-saksalainen yhdistys.²⁵

Seppo Hentilän mukaan Suomen ja Länsi-Saksan välisestä ystävyysseurasta tuli Suomi-DDR-seuraan verrattuna "paremman väen seura", jonka jäsenistöstä suurin osa kuului talous- ja kulttuurielämän eliittiin.²⁶ Yhdistystoiminnan tarkoituksena oli "Suomen tasavallan ja Saksan liittotasavallan keskinäisen tuntemuksen ja ymmärryksen kaikinpuolinen edistäminen."²⁷ Suomi oli kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä sekä Länsi- että Itä-Saksalle tärkeä diplomaattisten ponnisteluiden kohde. Suomen merkitystä kilpailussa lisäsi Suomen ja Saksan väliset pitkät ja vahvat kulttuuriset siteet sekä se, että suuri osa korkeasti koulutetuista suomalaisista osasi saksaa. Suomen asema oli poikkeuksellinen: yli 20 vuoden ajan Suomi oli ainoa Euroopan maa, jolla ei ollut täysiä diplomaattisuhteita kumpaankaan Saksaan, mutta sen sijaan ainoana ei-sosialistisena maana yhtäläinen kaupallinen edustus kummankin kanssa. Kaikki muut neutraalit Euroopan valtiot olivat tunnustaneet vain Länsi-Saksan, mutta Suomelle tämä ei ollut mahdollista YYA-sopimuksen vuoksi. Suomi halusi tunnustaa molemmat Saksat yhdenaikaisesti; tämä onnistui vasta vuonna 1973 Länsi- ja Itä-Saksan solmittua keskinäisen perussopimuksen.²⁸

1980-luvulla Suomessa toimi 25 suomalaissaksalaista paikallisyhdistystä ja ystävyyskunta- ja kaupunkisuhteita oli solmittu laajasti sekä Länsi- että Itä-Saksan kanssa. Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto ry (SSYL) oli rekisteröity 1981 vuosikokouksen päätöksellä. Tausta-ajatuksena oli saada toiminnalle valtion avustuksia, joiden turvin toimintaa voisi keskittää ja laajentaa.²⁹ Liiton tavoitteena oli hyvien ja ystävällisten suhteiden ylläpitäminen, edistämällä länsisaksalaisen kulttuuri- ja talouselämän sekä yhteiskuntajärjestyksen tuntemusta Suomessa. Toiminnan painopisteiksi nimettiin kulttuuri, nuorisovaihto, julkaisutoiminta, turismi sekä

²⁵ Hentilä 2004, 59

²⁶ Ahonen 2015, 140; Hentilä 2004, 59

²⁷ Wendland 1996, 15

²⁸ Ahonen 2015, 139–140; Hentilä 2004, 10–11

²⁹ Wendland 1996, 23

ystävyyssuhteet. Taloudellisissa kysymyksissä yhdistys teki yhteistyötä Helsingin Saksalais-Suomalaisen Kauppakamarin kanssa.³⁰ Länsi-Saksan puolella toiminnasta vastasi vuonna 1952 perustettu Deutsch-Finnische Gesellschaft (DFG), jonka tehtävänä oli kehittää saksalaissuomalaisia suhteita ja suomalaisen kulttuurin tuntemusta Länsi-Saksassa. Saksojen yhdistyttyä vuonna 1990 Suomi-DDR-seura lakkautettiin ja suomalaissaksalaista yhteistyötä on jatkanut Suomi-Saksa Yhdistysten Liitto ry sekä yhdistyneen Saksan puolella sisaryhdistys Deutsch-Finnische Gesellschaft.³¹

1.4 Aiempi tutkimus

Kylmän sodan kulttuurisia аспекteja on tutkittu pitkään erityisesti Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton valtiollisten vaikuttamispyrkimysten näkökulmasta.³² Myös Suomeen kohdistunutta kylmän sodan aikaista kulttuurista vaikuttamista on tutkittu paljon juuri suurvaltojen osalta.³³ Suurvaltakeskeisen kylmän sodan tutkimuksen rinnalle on viime vuosikymmenten aikana tullut ylikansallinen lähestymistapa, jossa tarkastellaan vastakkaisiin blokkeihin kuuluneiden sekä neutraalien maiden välisiä suhteita ja verkostoja eri tasoilla. Euroopan valtioilla oli kylmän sodan aikana myös omia, suurvalloista riippumattomia tavoitteita ja rautaesiripun ylittävää vuorovaikutusta, jota edesauttoi maantieteellinen, kulttuurinen ja kielellinen läheisyys.³⁴ Suurvaltatasoa pienempien toimijoiden tarkasteleminen mahdollistaa kylmän sodan aikaisen kansainvälisen toimintakentän ja valtiollisten suhteiden kehityksen syvällisemmän ja monimuotoisemman hahmottamisen. Lisäksi pystytään paremmin havaitsemaan yhteiskunnan mikrotason toimijoiden merkitys kylmän sodan aikaisissa prosesseissa ja muutoksissa.³⁵

³⁰ "Saksalais-suomalaisen seura Die Deutsch-Finnische Gesellschaft e.V. (DFG): DFG:n puheenjohtajan & Deutsch-Finnische Rundschaun päätoimittaja Helmut Kölzerin kertomana", *Silta* 1, 16

³¹ Saarinen 2001, 85–86

³² Mikkonen & Koivunen 2015, 2–4

³³ Kts. Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteista esim. Sharma, L. (2018) *Ikuiset ystävät: Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteet sotien jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Mikkonen, S. (2019). "Te olette valloittaneet meidät!": *Taide Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa 1944–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kulttuurisesta vaikuttamisesta kylmän sodan Suomessa esim. Marek Fieldsin väitöskirja (2015) *Reinforcing Finland's attachment to the West: British and American propaganda and cultural diplomacy in Finland, 1944–1962*. University of Helsinki. Suomen kylmän sodan aikaisesta kulttuuridiplomatiasta yleisesti kts. Clerc, L. (2023). *Cultural Diplomacy in Cold War Finland: Identity, Geopolitics and the Welfare State*. Palgrave Macmillan Cham.

³⁴ Mikkonen & Koivunen 2015, 2–4

³⁵ Autio-Sarasmo & Miklóssy 2011, 8–9; Mikkonen & Koivunen 2015, 2–4

Suomen ja Saksan suhteiden tutkimuksessa dominoiva teema on pitkään ollut toisen maailmansodan aikainen aseveljeys. Kylmän sodan osalta suhteiden tutkimuksessa on keskitytty enimmäkseen 1950- ja 60-lukuihin, jolloin Saksojen välinen kilpailu ja pyrkimykset vaikuttaa Suomeen olivat voimakkaimmillaan. Esimerkiksi Kirsi Ahonen (2015) on kirjoittanut Saksojen ja Suomen välisestä ystävyyskaupunkitoiminnasta osana kylmän sodan poliittista ja kulttuurista sodankäyntiä. Erityisesti historiantutkimuksessa on käsitelty nk. Saksan kysymystä, eli Saksojen tunnustamisen puolueettomalle Suomelle aiheuttamaa ulkopoliittista ongelmaa.³⁶ Suomen ja Saksan kylmän sodan aikaista historiaa on tutkinut etenkin Seppo Hentilä, joka on käsitellyt Saksan kysymyksen (2003) ohella esimerkiksi saksalaista historiapolitiikkaa (1993) ja omia kokemuksiaan Itä-Saksassa opiskelemisesta (2004). Hentilän teosten ohella olen tutkimukseni pohjustamisessa hyödyntänyt Suomen ja Saksan yhteistä menneisyyttä käsitteleviä Pekka Visurin ja Tuomas Forsbergin (1992) sekä Mauno Jokipiin (1994) yleisteoksia.

Toisen maailmansodan tapahtumat ja seuraukset vaikuttivat taustalla, kun Länsi-Saksa alkoi luomaan uudelleen suhteita muihin valtioihin, sekä muovaamaan maakuvaansa. Liittotasavalta onnistui nousemaan sodan runtelemasta maasta teolliseksi ja teknologiseksi menestystarinaksi. Sen sijaan kansallissosialismin tahriman imagon uudistaminen ja kansallisen trauman käsitteleminen osoittautui vuosikymmeniä kestäväksi haasteeksi. Näitä teemoja ovat käsitelleet esimerkiksi Mary Fulbrook useissa teoksissaan ja artikkeleissaan (1994, 1999, 2008, 2015), sekä Joakim Ekman vuoden 2001 väitöskirjassaan. Sekä Fulbrook että Ekman peilaavat historian vaikutusta länsisaksalaisten kokemuksiin kansallisesta identiteetistään ja kansallisista traumoistaan, mikä auttaa ymmärtämään länsisaksalaisen julkisuusdiplomatian muodostumista sellaiseksi, kuin se oli. Länsi-Saksan toisen maailmansodan jälkeistä maakuvaan rakentamista ja tavoitetta olla ”parempi Saksa” suhteessa Itä-Saksaan on käsitellyt esimerkiksi Steve Wood artikkeleissaan (2017 ja 2018).

Saksojen yhdistymistä ja sen seurauksia osana kylmän sodan loppua on tutkittu paljon. Sen sijaan 1980-lukua käsittelevää kulttuuri- tai julkisuusdiplomatian tutkimusta liittyen Saksoihin tehty toistaiseksi vähän. Oma 1980-luvun jälkipuoliskolle eli sijoittuva tutkimukseni muodostaakin jatkumoa aikaisemmalle ja täyttää osaltaan aukkoa tutkimuskentässä. Ajallisesti ja teemallisesti päädyin rajaamaan tutkimukseni ulkopuolelle Saksojen yhdistymisen, koska sen julkisuusdiplomatiaan tai maakuvaan aiheuttamien muutosten tarkasteleminen vaatisi kokonaan oman tutkimuksensa.

³⁶ kts. esim. Ahonen 2015; Hentilä 2004, Saksan kysymyksestä esim. Hentilä 2003, Nissinen, J. (2019). *Finnish diplomats as interpreters of Finland's foreign policy 1955–1971: Question of neutrality and divided Germany*. Jyväskylän yliopisto.

Toinen tutkimuksen ulkopuolelle rajautuva tematiikka on Länsi- ja Itä-Saksan Suomeen kohdistaman julkisuusdiplomatian vertailu, jota kiinnostavuudestaan huolimatta ei tämän työn puitteissa ole mahdollista toteuttaa.

1.5 Työn rakenne

Työn toisessa luvussa tarkastellaan *Sillan* luomaa kuvaa Suomen ja Saksan suhteista menneisyydessä ja aikalaisten silmin 1980-luvulla. Millaisia yhteyksiä maiden välillä tuotiin esiin ja miten Saksan nähtiin vaikuttaneen suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen? Historian käyttöä tarkastellessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisia asioita korostettiin, mutta myös siihen, mitä jätettiin sanomatta ja miksi. Luvun loppuun pohditaan, miten 1980-luvun kansainväliset jännitteet heijastuivat *Silta*-lehden Suomen ja Länsi-Saksan suhteiden kuvauksessa.

Kolmannessa luvussa käsitellään julkisuusdiplomatiaa käytännönläheisemmin yhden kohderyhmän eli nuorison kautta. Nuorten roolia julkisuusdiplomatian kohteina ja myös aktiivisina diplomaattisina toimijoina tarkastellaan heille suunnattujen vaihto-ohjelmien ja saksan kielen opiskelun kautta. Luvussa käydään läpi henkilövaihtojen historiaa osana julkisuusdiplomatiaa. Kansainvälisten valtasuhteiden muutokset heijastuvat myös kielten maailmanlaajuiseen asemaan, mistä toisen maailmansodan seuraukset saksan kielen asemalle ovat hyvä esimerkki. Luvussa käydään läpi niitä argumentteja, joilla Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto yhdessä länsisaksalaisen sisaryhdistyksensä kanssa pyrki *Sillassa* vetoamaan opiskelijavaihdon ja saksan kielen opiskelun puolesta.

Neljännessä luvussa tarkastelun kohteena on Länsi-Saksan maakuvan viestintä *Silta*-lehden välityksellä. Luvussa käsitellään Liittotasavallan toisen maailmansodan jälkeen aloittamaa maakuvan uudelleenrakennusta, jonka tavoitteena oli päästä eroon historian painolastista. Miten länsisaksalaisten kollektiivinen häpeä menneisyydestään näkyy siinä, mitä asioita omasta maasta korostettiin ja mitä jätettiin sanomatta? Entä miten ristiriitainen suhtautuminen Itä-Saksaan näkyi *Sillan* sivuilla? Päätännössä vedän yhteen tutkimuksen lopputuloksia, tekemiäni huomioita ja tulkintoja alkupe- räisaineistosta suhteutettuna tutkimuskysymyksiin.

2 SUOMEN JA SAKSAN SUHTEIDEN KUVAUS MENNEISYYDESTÄ 1980-LUVULLE

Sillan päätoimittaja Waltraud Bastman-Bühner totesi lehden kolmannen numeron pääkirjoituksessa marraskuussa 1985, että suomalaisten ja saksalaisten välillä oli huomattavissa ”oikeastaan perusteeton yhteenkuuluvuuden tunne”, tarkastelipa yhteyksiä millä osa-alueella tahansa. Hänen mukaansa kyseessä olivat

”suhteet, joita on hoidettu jo sukupolvien ajan ja jotka johtavat suomalais-saksalaiseen ystävyyteen, ja joille on ominaista vilpittömyys ja sympatia, molemminpuolinen kunnioitus ja avoimuus.”³⁷

Silta-lehdessä korostettiin useaan otteeseen pitkiä historiallisia yhteyksiä suomalaisten ja saksalaisten välillä ja tuotiin esille etenkin Suomen Saksalta saamia vaikutteita. Menneisyyteen vetoaminen oli yksi keino, jolla pyrittiin vahvistamaan Suomen ja Länsi-Saksan suhteita. Kuitenkaan kaikki yhteisen historian vaiheet eivät soveltuneet tähän tarkoitukseen, vaan osasta niistä vaiettiin tai pyrittiin ohittamaan ne kierroilmauksin. Tässä luvussa tarkastellaan, millaista kuvaa lehdessä rakennettiin Suomen ja Saksan suhteista aina keskiajalta 1980-luvulle saakka. Lisäksi selvitetään, millaisina Suomen ja Länsi-Saksan suhteita pidettiin tutkittavana ajankohtana, 1980-luvun loppupuoliskolla, ja miten *Silta* pyrki vetoamaan suomalaisiin keskinäisen yhteistyön ja maiden välisten suhteiden vahvistamiseksi.

³⁷ Waltraud Bastman-Bühner, *Silta* 3, 2

2.1 Menneisyyteen vetoaminen

Länsi-Saksan liittopresidentti Richard von Weizsäcker teki maaliskuussa 1985 Suomeen valtiovierailun, jota silloinen tasavallan presidentti Mauno Koivisto kuvasi myöhemmin muistelmissaan heidän välisensä läheisen ystävyyden aluksi.³⁸ *Silta* huomioi valtiovierailun näyttävästi: presidentit vaimoineen olivat lehden kansikuvassa, lisäksi julkaistiin liittopresidentin juhlapäivällisillä pitämä puhe. Von Weizsäcker nosti päivällispuheessaan esiin Suomen ja Saksan suhteiden historiallisen pitkän iän. Pitkät suhteet heijastuivat hänen mukaansa taloudellisessa yhteistyössä, suomalaisten ja saksalaisten välisessä yhteistyössä sekä lisääntyvässä suomalaisten ja saksalaisten välisissä avioliitoissa.³⁹

Myös presidentti Koivisto toi esiin Saksan vaikutuksen Suomelle lehdelle loppuvuodesta 1988 antamassaan haastattelussa. Koiviston mukaan suomalaisten ja saksalaisten hyviä suhteita keskiajalta asti selittivät useat tekijät, kuten saksalaisten käytännöllisyys, kauppa- ja käsityötaitoisuus sekä uskonpuhdistus.⁴⁰ Saksalaisia vaikutteita oli saapunut Suomeen jo keskiajalla vilkkaiden kauppasuhteiden myötä, sillä saksalaiset hansakauppiat hallitsivat Itämeren kauppaa. Presidentti Koiviston mainitsema luterilainen uskonpuhdistus muodosti merkittävän kulttuurisen yhteyden Suomen ja Saksan välille jo keskiajalla ja sen vaikutukset heijastuivat paitsi kirkolliseen elämään, myös kulttuuriin sekä suomalaiseen elämäntapaan.⁴¹

Koiviston mukaan Suomessa oli myös hyvin paljon saksalaista henkistä perintöä, jolla hän todennäköisesti viittasi luterilaisuuden lisäksi myös saksalaisen yliopiston merkitykseen suomalaisten opiskelupaikkana ja suomalaisten yliopistojen esikuvana. Suomalainen sivistyneistö seurasi saksalaista tiede- ja kulttuurielämää tiiviisti 1700-luvun lopulta lähtien ja sai Preussista sekä aatteellisia että taiteellisia vaikutteita. Esimerkiksi suurin osa merkittävistä suomalaisista muusikoista ja säveltäjistä, mukaan lukien Jean Sibelius, opiskeli Berliinissä 1800-luvun lopulta alkaen. Saksan klassisella kirjallisuudella oli suuri vaikutus suomalaisen kansallisuusaatteen nousulle; esimerkiksi fennomaanisen liikkeen vaikutusvaltaisimpiin henkilöihin kuulunut J.V. Snellman teki opintomatkan Saksaan 1840–1841. 1800-luvun jälkipuoliskolla Saksan

³⁸ Koivisto 1995, 167

³⁹ ”Liittopresidentti Richard von Weizsäckerin päivällispuhe Suomen tasavallan presidentti tohtori Mauno Koiviston liittopresidentin kunniaksi tarjoamalla juhlapäivällisillä Helsingissä 5. maaliskuuta 1985”, *Silta* 3, 21–23

⁴⁰ Waltraud Bastman-Bühner: ”Suomen Tasavallan Presidentti tri Mauno Koiviston haastattelu”, *Silta* 9, 27

⁴¹ Visuri & Forsberg 1992, 193–195

merkitys erilaisten kulttuurisuuntausten sekä poliittisten aatteiden, kuten työväenliikkeen, välittäjänä jatkoi kasvuaan.⁴²

Saksa oli kiistatta ollut merkittävässä roolissa myös Suomen itsenäistymisessä ja sitä seuranneessa sisällissodassa. Saksa oli kouluttanut vuosina 1915–1917 noin 1900 jääkäriä, jotka nousivat merkittävään asemaan Suomen sisällissodassa 1918. Sisällissodan jälkeen vahvistuneet monarkistiset ja saksalaismieliset piirit halusivat taata suomalaissaksalaisen yhteyden jatkumisen valitsemalla Suomelle saksalaisen kuninkaan. Hessenin prinssi Friedrich Karl luopui kuitenkin nopeasti vallasta Saksan keisarikunnan luhistuttua joulukuussa 1918. Monille suomalaisille 1900-luvun alku jätti kuvan saksalaisista hyväntahtoisina auttajina ja Saksasta potentiaalisesti suomalaisystävällisenä suurvaltana.⁴³

Silta-lehti nosti siis mieluusti esille Saksan vaikutuksen Suomen kansalliseen heräämiseen ja suomalaisen yhteiskunnan muodostumiseen. Saksan keisarikunnan myönteiset saavutukset haluttiin tällä tavalla yhdistää Länsi-Saksaan, jotta Itä-Saksa ei voisi liittää niitä itseensä. 1980-luvun alussa Itä-Saksassa oli ryhdytty palauttamaan saksalliskansallisia symboleja arvoonsa. Esimerkiksi preussilaisuuden symbolina pidetyn Fredrik Suuren ratsastajapatsas oli palautettu vanhalle paikalleen Berliinin keskustaan vuonna 1981. Uskonpuhdistuksella luterilaisen kirkkokunnan syntyyn myötävaikuttanut Martti Luther koki samanlaisen ”kunnianpalautuksen” syntymänsä 500-vuotisjuhluvuonna 1983. DDR:n johto oli tullut siihen johtopäätökseen, että kansallista kulttuuriperintöä kannatti yrittää käyttää hyväksi, jos sitä ei pystynyt historianväärennöksillä tukahduttamaan.⁴⁴

Kaikki *Sillan* haastattelemat poliittiset vaikuttajat, kuten länsisaksalaiset suurlähettiläät Klaus Simon sekä Klaus Terfloth, korostivat kommentissaan Suomen ja Länsi-Saksan välisten suhteiden monimuotoisuutta. Simonin mukaan Suomen ja Liittotasavallan hyviä kulttuurisuhteita ja ihmisten välisiä kontakteja selitti niiden perustuminen vapaalle kanssakäymiselle⁴⁵, mitä voi pitää epäsuorana viittauksena Itä-Saksan harjoittamaan sensuuriin ja kansalaisten valvontaan. Terfloth puolestaan totesi henkilökohtaisten, uskonnollisten ja kulttuuris-taiteellisten yhteyksien Suomen ja Saksan välillä olevan paljon intensiivisempiä kuin hän oli kuvitellut.⁴⁶ *Silta*-lehti tai

⁴² Jokipii 1994, 7–8; Saarinen 2001, 46–47; Visuri & Forsberg 1992, 193–195, 197

⁴³ Jokipii 1994, 8–10; Visuri & Forsberg 1992, 202–204, 207

⁴⁴ Visuri & Forsberg 1992, 124

⁴⁵ ”Suurlähettiläs tri Klaus Simonin haastattelu”, *Silta* 1, 17

⁴⁶ Waltraud Bastman-Bühner: ”Saksan liittotasavallan suurlähettiläs ja rouva Dr. Klaus & Elisabeth Terflothin haastattelu”, *Silta* 3, 6–9

sen haastateltavat eivät tuoneet esille, että yhteyksissä oli joitakin vuosikymmeniä aikaisemmin ollut katko, joka liittyi Saksan historian synkimpään ajanjaksoon.

2.2 Vaietet historian käänneet

“Sitten Saksan historia sai käänteen, joka synkensi tämän niin kauniin kuvan ja toi saksalaisesta kansanluonteesta esiin vähemmän ilahduttavia piirteitä.”⁴⁷

Edeltävässä, vuodelta 1984 peräisin olevassa *Sillan* lainauksessa mainittu Saksan historian synkentänyt käänne viittasi kansallissosialistien valtaannousuun Saksassa 1930-luvulla, toiseen maailmansotaan ja ennen kaikkea sodan jälkeen paljastuneeseen juutalaisten kansanmurhaan eli holokaustiin. Kansallissosialismi ja sen seuraukset pyrittiin *Silta*-lehdessä ohittamaan kokonaan tai jos niihin viitattiin, käytettiin tyypillisesti kiertoilmauksia. Esimerkiksi Berliiniä esitelleessä artikkelissa keväällä 1987 kaupungin kerrottiin joutuneen useita kertoja miehitettyksi suojattoman sijaintinsa vuoksi: “milloin sen valtasivat itävaltalaiset, milloin venäläiset ja viimeksi vuonna 1945, neljän voittajavaltion joukot”.⁴⁸ Sitä, mikä oli johtanut kaupungin valtaamiseen vuonna 1945, ei kuitenkaan mainittu.

Toinen maailmansota ja natsien rikokset olivat Länsi-Saksassa kipeä aihe, josta oli pitkään pyritty vaikenemaan. Itä-Saksalle fasismi oli lyömäase Liittotasavaltaa vastaan ja DDR mielellään kuvasikin Länsi-Saksan natsien perinnön jatkajana, esiintyen itse antifasistisena ja demokraattisena, uutena Saksana.⁴⁹ Länsi-Saksassa fasismi oli toisen maailmansodan jälkimainingeissa pyritty esittämään osana laajempaa ilmiötä, eurooppalaista totalitarismia. Vastuu Saksan luisumisesta fasismiin oli vieritetty tavallisilta kansalaisilta maan johtajien harteille. Historiankirjoituksessa holokaustia alettiin käsitellä 1950–60-lukujen sota-oikeudenkäyntien myötä.⁵⁰

Lähihistoria nousi Länsi-Saksassa julkisen keskustelun aiheeksi tasaisin väliajoin, esimerkiksi sodan muistopäivien ja holokaustia käsitelleiden televisiosarjojen ja elokuvien esittämisen yhteydessä. Vuonna 1985 syntyi suuri kohu, kun Ronald Reaganin ja Helmut Kohlin oli tarkoitus laskea seppäle amerikkalaisten sotilastukikohdassa Bitburgissa hautausmaalla, jossa oli myös SS-miesten hautoja.⁵¹ *Silta* käsitteli samana

⁴⁷ Bernhold Dobiess: “Goethe-institut”, *Silta* 1, 24-25

⁴⁸ Carl-August von Willebrand & Manfred Neuber: “Vapauden kello soittaa 750-vuotisjuhliin - Berliini rakentaa sopua idän ja lännen välille”, *Silta* 6, 18-19

⁴⁹ Hentilä 1993, 71

⁵⁰ Ekman 2001, 200-205

⁵¹ Hentilä 1993, 59-60

keväänä Länsi-Saksan nuorison haastavaa suhdetta valtioon ja yhteiskuntaan, sekä tarvetta analysoida lähimenneisyyttä tarkemmin. Kirjoittaja Karsten Schröder kuvasi sodan jälkeen syntyneen sukupolven vaatimuksia menneisyyden kartoittamisesta hyökkäykseksi. Artikkelissaan Schröder totesi, että ”mikään maa ei ole samanaikaisesti ja yhtä voimakkaasti joutunut identiteetti-, sukupolvenvaihdos- ja nuoriso-ongelmien eteen kuin Saksa.”⁵²

Vain hieman tämän jälkeen, vuosina 1986–87, Länsi-Saksassa käytiin historioitsijoiden riidaksi (*Historikerstreit*) kutsuttu suuri debatti koskien lähimenneisyyttä. Kiistan keskiössä olivat eriävät näkemykset siitä, oliko juutalaisten kansanmurha ainitlaatuisen rikos maailmanhistoriassa. Esimerkiksi fasismin tutkija Ernst Nolte vertasi holokaustia Stalinin vankileirien saaristoon ja halusi ylipäätään asettaa kansallissosialismin historiallisiin yhteyksiinsä. Vastakkaista näkökulmaa edustivat vasemistoliberaalit, kuten filosofi Jürgen Habermas, jonka mukaan minkäänlainen natsien rikosten suhteellistaminen muihin joukkomurhiin merkitsisi samalla niiden vähättelelyä. Hänen mielestään länsisaksalaisessa historiankirjoituksessa oli alkanut 1980-luvulla esiintyä pyrkimyksiä saksalaisten rikkinäisen historiakuvan eheyttämiseksi ja Länsi-Saksan mahdin palauttamiseksi yhdentyvässä Euroopassa.⁵³ Väittelyyn ottivat osaa historian tutkijoiden lisäksi lehdistö, poliitikot ja historiasta kiinnostuneet kansalaiset. Historiakiistaan liittyen ilmestyi lukuisia kirjoja, artikkeleita, radio- ja TV-ohjelmia sekä yleisönosastokirjoituksia. Seppo Hentilän mukaan kiistalla oli suuri historiapolitiittinen merkitys, koska se heijasteli saksalaisen kokemaa historiatuskaa.⁵⁴

Silta-lehdessä vaiettiin myös Suomen ja Saksan aseveljeydestä toisessa maailmansodassa sekä liittolaisuuden päättäneestä Lapin sodasta. Suomen saksalaismieliset piirit olivat pitäneet Saksaa Suomen parhaana turvana Neuvostoliittoa vastaan. Kun Suomi liittyi Saksan rinnalle 1941 jatkosodassa, monen toiveena oli Karjalan palauttaminen Suomelle Saksan avulla. Suomen ja Saksan aseveljeyttä tutkineen Markku Jokisipilän mukaan kansallissosialismin vierastamisesta huolimatta moni suomalainenkin oli odottanut innolla sodanjälkeistä elämää germaanisen rodun johtamassa uudessa Euroopassa. Etenkin akateemisen eliitin piirissä tehtiin sodan aikana yhteistyötä natsi-Saksan edustajien kanssa, mistä räikein esimerkki oli avoimen kansallissosialistinen, Mauno Vannaksen johtama Suomen Valtakunnan Liitto, johon kuului yli 30 Helsingin yliopiston professoria.⁵⁵

⁵² Karsten Schröder: ”Unohtavatko poliitikot jälleen sukupolven vaihtumisen mukanaan tuomat ongelmat?”, *Silta* 4, 12

⁵³ Fulbrook 2008, 73; Hentilä 1993, 62–63

⁵⁴ Hentilä 1993, 63

⁵⁵ Jokisipilä 2004, 32

Myös alkuperäisellä Suomi-Saksa-seuralla, joka oli perustettu Suomen sisällissodan aseveljeyden seurauksena, oli kansallissosialistinen tausta. 1940-luvulla se pyrki hoitamaan ja parantamaan Saksan ja Suomen kulttuuri- ja taloussuhteita, tarkoituksena sinetöidä poliittinen ja sotilaallinen yhteistyö Suomen ja natsi-Saksan välillä.⁵⁶ Seuran johtoon kuului tuolloin useita entisiä tai senhetkisiä ministereitä ja se pyrki vakuuttamaan saksalaiset siitä, että Saksan-suuntauksella oli Suomen arvovaltaisimpien piirien tuki. Esimerkiksi vuonna 1943 järjestetty Suomalais-Saksalaisen Seuran 25-vuotisjuhla oli yksi sotavuosien juhlallisimmista tilaisuuksista, johon osallistui molempien maiden poliittista johtoa.⁵⁷ Kansojen välisen yhteisymmärryksen ja rauhan edistämisen merkitystä korostaneen Suomalais-Saksalaisen Yhdistyksen näkökulmasta viittaukset Suomen ja Saksan aiempaan aatteelliseen yhteyteen eivät olleetkaan kannattavia.

Silta-lehden suomalaissaksalaisen yhdistystoiminnan historiaa käsitelleessä, syksyllä 1984 ilmestyneessä artikkelissa kerrottiin yhdistystoiminnan olleen vilkasta Suomen itsenäistymisen jälkeen, ottamatta kantaa toiminnan luonteeseen tai poliittisuuteen. Samaisessa artikkelissa todettiin yhdistysten lopettaneen toimintansa vuonna 1944.⁵⁸ Yhdistystoiminnan katkeamisen syytä, eli Moskovan välirauhaa, lehti ei katsonut tarpeelliseksi mainita. Välirauhassa Suomi oli sitoutunut katkaisemaan suhteensa Saksaan ja häätämään saksalaisjoukot maasta. Neuvostoliiton valvontakomission saavuttua maahan Suomen täytyi ryhtyä todellisiin sotatoimiin saksalaisia vastaan Lapissa. Lapin sota vaikutti etenkin Pohjois-Suomessa asuneiden mielikuviiin saksalaisista. Heti sodan jälkeen Suomella ja Saksalla ei ollut virallisia tai taloudellisia suhteita, eikä ulkopoliittista yhteyttä, mikä heijastui myös kulttuuriin ja ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Liiallinen suuntautuminen Saksaan olisi voinut vaarantaa Suomen suhteet Neuvostoliittoon. Suhteet alkoivat korjautua ensimmäisenä talouden saralla, kun Helsinkiin perustettiin kummankin Saksan kaupallisten edustajisto vuonna 1953 ja vastaavasti Suomi perusti omansa kummallekin miehitysvyöhykkeelle.⁵⁹

Sen lisäksi, että Länsi-Saksa kävi sisäistä keskustelua menneisyydestä ja sen aiheuttamasta kollektiivisesta traumasta, olisi aseveljeyden esiin nostaminen ollut kiu-sallista myös Suomelle, joka halusi esittää jatkosodan erillissotana. Suomessa vallalla olleessa ns. torjuntavoittotulkinnassa Suomen kuvattiin ajautuneen Saksan liittolaiseksi lähes vastentahtoisesti etsiessään turvaa Neuvostoliittoa vastaan. Markku Jokisipilän mukaan tulkinta välittää Suomen sotavuosien kansainvälisestä

⁵⁶ Saarinen 2001, 70–71

⁵⁷ Jokisipilä 2004, 57–58; 127–130

⁵⁸ Carl-August von Willebrand: "Suomalais-saksalaisten yhdistysten liitto r.y.", *Silta* 1, 20

⁵⁹ Visuri & Forsberg 1992, 228–229; 232–233

toimintaympäristöstä kuvan, jossa pienet valtiot olivat vain maailmanpoliittisen kehityksen viattomia uhreja, eikä näin ollen ole tarpeellista pohtia erilaisia kehitysvaihtoehtoja tai ratkaisumalleja. Jokisipilä pitää tulkintaa jatkosodasta erillissotana epäotena etenkin taloudellisesta näkökulmasta, koska Suomen sodankäynti, teollisuustuotanto ja elintarvikehuolto olivat riippuvaisia Saksasta. Myös muissa Hitlerin Saksan rinnalla taistelleissa maissa, kuten Italiassa ja Unkarissa, on jälkikäteen kuvattu omaa sotaa rinnakkais- tai erillissotana ja korostettu oman tilanteen vaihtoehdottomuutta.⁶⁰

2.3 Monimuotoisia suhteita: Suomi ja Länsi-Saksa 1980-luvulla

Silta-lehdelle vuonna 1988 antamassaan haastattelussa tasavallan presidentti Koivisto kuvasi Saksan kysymyksen olleen viime vuosikymmenien osalta hyvin vaikea, mutta totesi poliittisten pulmien poistuneen Saksan sopimuksen, Berliiniä koskevan sopimuksen⁶¹ ja Etykin⁶² myötä. Koiviston mukaan Suomella oli Liittotasavallan kanssa paljon yhteisiä pyrkimyksiä, samanlainen arvio maailmasta ja siitä, miten kansojen välisiä suhteita pitäisi kehittää.⁶³ Koiviston mainitsema Saksan kysymys oli ollut Suomelle yksi keskeisimmistä ulkopoliittisista ongelmista toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1948 allekirjoitetussa YYA-sopimuksessa oli sovittu Suomen ja Neuvostoliiton puolustusyhteistyöstä, mikäli Saksa tai joku sen liittolainen hyökkäisi Suomeen tai Suomen kautta Neuvostoliittoon.⁶⁴ Sopimus teki diplomaattisuhteiden solmimisen pelkästään Länsi-Saksan kanssa mahdottomaksi. Molempien Saksojen tunnustamisen esti puolestaan Länsi-Saksan ulkopoliittinen doktriini, Hallsteinin oppi. Sen mukaan ”ns. DDR:n” tunnustaminen oli epäyhtäväinen teko Saksan liittotasavaltaa kohtaan ja johtaisi diplomaattisuhteiden välittömään katkaisemiseen.⁶⁵

⁶⁰ Jokisipilä 2004, 25–34

⁶¹ Vuonna 1971 solmittu neljän vallan sopimus vahvisti uudelleen toisen maailmansodan voittajavaltioiden oikeudet ja vastuut Berliinin ja koko Saksan osalta. Se oli ensimmäinen monista 1970-luvulla liennytyksen hengessä solmituista idän ja lännen välisistä sopimuksista. Neljän vallan sopimuksessa palautettiin osittain Berliinin molempien osien väliset yhteydet, parannettiin niiden välisiä liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiä ja samalla Länsi-Berliinin asukkaiden elinoloja. Bark & Gress 1989, 194–195

⁶² Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi, jonka ensimmäinen vaihe oli ulkoministerien kokous Helsingissä vuonna 1973, toinen Genevessä pidetyt neuvottelut 1973–1975 ja kolmas Helsingissä pidetty huippukokous 1975. Helsingin kokousta päätösasiakirjoineen on pidetty 1970-luvun liennytyksen huippukohtana, johon viitataan myös termillä ”Helsingin henki”. Bark & Gress 1989, 193; 303–304

⁶³ Waltraud Bastman-Bühner: ”Suomen Tasavallan Presidentti tri Mauno Koiviston haastattelu”, *Silta* 9, 27

⁶⁴ Sopimus ystäväyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä 17/1948, 1. artikla.

⁶⁵ Hentilä 2004, 10

Liittotasavalta luopui Hallsteinin opista 1960-luvun lopulla liittokansleriksi valitun Willy Brandtin uuden idänpolitiikan myötä. Uuden ulkopoliittisen doktriinin, Scheelin opin, ajatuksena oli rakentaa Itä-Saksan kanssa kattava sopimusjärjestelmä, joka perustuisi väkivallasta pidättäytymiseen. Kolmansien maiden tulisi kuitenkin pidättäytyä DDR:n tunnustamisesta siihen saakka, että Saksat olisivat saaneet suhteensa järjestetyksi. Itä-Saksa sai uuden johtajan, Erich Honeckerin, vuonna 1971 ja kommunistinen puolue ryhtyi tämän seurauksena tavoittelemaan diplomaattisten suhteiden solmimista.⁶⁶ Saksat solmivat joulukuussa 1972 keskinäisen perussopimuksen, jossa sitouduttiin hyvien naapuruussuhteiden rakentamiseen, väkivallasta pidättäytymiseen ja rajojen loukkaamattomuuteen. Virallisesti Suomi solmi diplomaattiset suhteet kumpaankin Saksaan tammikuussa 1973, jolloin Suomen ja Saksojen väliset kaupalliset edustajistot muutettiin suurlähetystöiksi.⁶⁷

Kylmän sodan aikana ulkomaankauppa oli yksi keskeisimpiä tapoja luoda yhteyksiä yli blokkirajojen. 1980-luvulla tapahtui merkittävä käänne suomalaisessa taloudessa yritysten suunnatessa ulkomaille ja ulkomaisten sijoitusten kasvaessa voimakkaasti.⁶⁸ Suomi pyrki talouspolitiikassaan säilyttämään asemansa pääasiallisten eurooppalaisten kumppanien markkinoilla vahingoittamatta kuitenkaan suhteita Neuvostoliittoon. Tasapainoilu idän ja lännen välillä aiheutti Suomelle haasteita, kun toisaalta Neuvostoliiton johto ilmaisi huolensa Suomen liiallisesta länsiorientaatiosta ja samalla Yhdysvallat aktiivisesti painosti suomalaisia yrityksiä rajoittamaan itään suuntautunutta teknologiavientiä.⁶⁹ Vuosikymmenen alussa Suomen ja Neuvostoliiton välinen kauppa saavutti ennennäkemättömät mittasuhteet. Kuitenkin merkkejä tulevista vaikeuksista oli jo ilmassa, sillä länsikaupan monipuolistuessa idänkauppa puolestaan kapeni tuonnin osalta. Epäonnistuneet talousuudistukset johtivat Neuvostoliiton talouden entistä pahempaan kriisiin.⁷⁰

Samaan aikaan Länsi-Euroopassa luotiin taloudellinen yhdentymisohjelma, joka tähtäsi yhteismarkkinoihin, vapaaseen liikkuvuuteen, yhteiseen rahaan ja keskuspankkiin. Suunnitelma Euroopan unionin perustamisesta oli hyväksytty Euroopan parlamentissa vuonna 1984. Seuraavana vuonna luotiin eurooppalainen teknologian kehitysohjelma Eureka, jonka tarkoituksena oli parantaa Euroopan kilpailuasetelmaa teknologiapolitiikassa. Suomi halusi Eurekaan mukaan heti alusta alkaen, koska teknologialla oli suuri merkitys suomalaisten yritysten kilpailukyvyille. Vapaakauppajärjestö Eftan täysjäsen Suomesta tuli vuonna 1986 ja vuosikymmenen lopulle tultaessa

⁶⁶ Hentilä 2003, 116–118

⁶⁷ Hentilä 2003, 128–134; 181–182

⁶⁸ Aunesluoma 2011, 289

⁶⁹ Aunesluoma 2011, 342–347; Blomberg 2011, 61; Visuri & Forsberg 1992, 257–260

⁷⁰ Aunesluoma 2011, 367–369

Efta- ja EY-maat muodostivatkin jo kaksi kolmasosaa Suomen koko ulkomaankaupasta.⁷¹ Vahvistamalla yhteistyötä Euroopan yhteisön kanssa ns. eurosuuntauksen aktivistit halusivat vahvistaa Suomen kuvaa maailmalla nimenomaan länsimaisena markkinatalousmaana ja korkean teknologian maana.⁷²

Länsi-Saksan osuus Suomen ulkomaankaupasta jatkoi kasvamistaan ja maan merkitys kasvoi myös suorien sijoitusten kohdemaana. Liittotasavallasta tuli Suomen tärkein kauppakumppani Neuvostoliiton viennin romahdettua. Sen sijaan Itä-Saksan kanssa kauppa oli jämähtänyt vain muutamaaan prosenttiin Suomen kauppavaihdosta, vaikka sitä oli yritetty tukea poliittisestikin. Länsi-Saksan näkökulmasta Pohjois-Eurooppa oli tärkeä etenkin taloudellisten intressien sekä vakauden säilymisen takia. Suomen ja Länsi-Saksan väliset yhteydet olivat vahvoja talouden lisäksi muillakin osa-alueilla. Maiden välille oli solmittu vuonna 1979 kulttuurisopimus kulttuuri- ja tiedevaihdon edistämiseksi. Saksan liittotasavalta oli suomalaisten yleisin kohde työharjoittelulle ja opiskelijavaihdolle. Ilmapiiri kansainvälistyi ja monet ajan ilmiöt, kuten rauhanliike ja vihreä liike, saivat vaikutteita Saksasta.⁷³

1980-luvulla kiihtynyt asevarustelu aiheutti huolta Suomessa, joka oli profiloitunut aseistariisuntapolitiikan ajajaksi. Suomi oli jo useamman vuosikymmenen ajanut ydinaseetonta vyöhykettä Pohjoismaihin ja yrittänyt saada ydinasevalloilta ns. negatiiviset turvatakuut. Tämä tarkoitti, että ydinasevaltioilta pyrittiin saamaan lupaus olla käyttämättä ydinasetta tai uhata sen käytöllä sellaisia valtiota vastaan, joilla ei itsellään ole ydinaseita.⁷⁴ Saksojen solmimat diplomaattisuhteet ja vuoden 1975 Etykokous eivät olleet onnistuneet liennyttämään kansainvälisiä jännitteitä kuin hetkeksi, sillä vuonna 1977 Länsi-Saksan silloinen liittokansleri Helmut Schmidt vaati Yhdysvaltoja ja Natoa vahvistamaan sotilaallista läsnäoloaan Euroopassa. Nato päätti, että mikäli neuvottelut ydinasejärjestelmien rajoittamisesta eivät etenisi Neuvostoliiton kanssa, se sijoittaisi Eurooppaan vuodesta 1983 eteenpäin keskimatkan ballistisia Pershing-II ohjuksia sekä toisen sukupolven maasijoitteisia risteilyohjuksia. Varsinkin Yhdysvaltain risteilyohjukset olivat Suomelle merkittävä turvallisuusongelma, koska niiden lentoreitit saattaisivat kulkea Suomen ilmatilan läpi.⁷⁵ Suomen poliittinen johto presidentti Koiviston johdolla piti esillä risteilyohjuksien aiheuttamaa huolta ja uhkia. Koivisto esimerkiksi kirjoitti Yhdysvaltojen presidentti George Bushille: "niitä [risteilyohjuksia] on vaikea torjua ja ne luovat erityisiä pulmia puolueettomille maille."⁷⁶

⁷¹ Aunesluoma 2011, 380–394; Blomberg 2011, 62

⁷² Suomi 2006, 364

⁷³ Hentilä 2003, 41; Visuri & Forsberg 1992, 257–260

⁷⁴ Suomi 2008, 215

⁷⁵ Juntunen 2016, 34–35

⁷⁶ Koivisto 1995, 164–166

Länsi-Saksassa tiedostettiin asevarustelun Suomessa aiheuttama huoli ja *Silta*-lehdestä onkin löydettävissä viittauksia Suomen puolueettomuuden kunnioittamiseen, mutta myös Liittotasavallan ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan puolustamiseen. *Sillan* julkaisemassa liittopresidentti von Weizsäckerin vuoden 1985 Suomen-vierailulla pitämässään puheessa hän kiitteli Suomen puolueetonta linjaa ja piti itsensä selvänä, että Suomi haluaa pitää yllä hyviä suhteita kumpaankin Saksaan. Samalla von Weizsäcker puolusti Länsi-Saksan sitoutumista läntiseen liittoumaan:

“Meidän historiamme ja maantieteellinen asemamme Euroopan keskustassa osoittavat meille toisia keinoja palvella rauhan korkeaa päämäärää. Jaetussa Euroopassa voidaan rauha säilyttää vain toisistaan riippumattomien ja riittävässä tasapainossa olevien voimien kautta. Me emme voi olla puolueettomia, koska muuten me aiheuttaisimme vaarallisen tyhjiön ja heikentäisimme tasapainoa. Me täytämme rauhanvelvollisuutemme Eurooppaa kohtaan olemalla sitoutuneita läntiseen liittoumaan.”⁷⁷

Edellisenä vuonna Suomessa oli vierailut DDR:n puoluejohtaja Honecker, joka oli korostanut lausunnoissaan Suomella ja Itä-Saksalla olevan samanlaiset näkemykset rauhan kysymyksistä. Lisäksi Honecker oli kehoittanut Suomen tekemiä aloitteita liennytyksen ja aseistariisun edistämiseksi.⁷⁸ Kumpikin Saksa tiedosti, että puolueettomana esiintyminen oli Suomelle tärkeää ja halusi korostaa omassa retoriikassaan arvostavansa Suomen ulkopoliittista linjaa. Myös Baijerin pääministeri Franz Josef Strauss korosti Suomen vierailullaan saksalaisten arvostavan Suomen harjoittamaa reaalipolitiikkaa ja totesi, että Suomen kytkeytyminen Natoon olisi suuri virhe. 1980-luvun edetessä länsiliittouma oli alkanut tunnustaa Euroopan puolueettomien maiden aseman. Ne nähtiin suhteellisena etuna Natolle niiden noudattaessa aseellisen puolueettomuuden politiikkaa ja pitäessä yllä valmiutta valvoa ja puolustaa aluettaan loukkauksilta.⁷⁹

Kylmän sodan jännitteiden kiristymisen vuoksi hyvien suhteiden vaaliminen yhteiskunnan eri osa-alueilla nähtiin erityisen tärkeäksi, mitä myös Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto korosti. Esimerkiksi ulkoasiainsihteri Nyyrikki Kurkivuori totesi “tummiä pilviä kasautuneen sinne tänne poliittiselle taivaalle” ja ilmaisi olevansa huolestunut eri poliittisia ja taloudellisia järjestelmiä edustavien maiden suhteiden kärjistymisestä. Kurkivuori kuitenkin korosti Hampurin suomalaisessa merimieskirkossa pitämässään puheessa, että “pessimismin sijaan meidän olisi pyrittävä

⁷⁷ “Liittopresidentti Richard von Weizsäckerin päivällispuhe Suomen tasavallan presidentti tohtori Mauno Koiviston liittopresidentin kunniaksi tarjoamilla juhlapäivällisillä Helsingissä 5. maaliskuuta 1985”, *Silta* 3, 21–23

⁷⁸ Suomi 2006, 160–161

⁷⁹ Suomi 2008, 140; 297

pysyvään rauhaan omalla maankolkallamme ja huolehdittava siitä, että aina olemme valmiit sitkeästi jatkamaan vuoropuhelua.”⁸⁰

Historiaa käytettiin *Silta*-lehdessä tehokkaasti hyödyksi. Nostamalla esiin saksalaisen kulttuurin vaikutukset suomalaisen yhteiskunnan syntyyn ja kehitykseen luotiin kuva Liittotasavallasta Saksan keisarikunnan perillisenä. Sen sijaan sotaiset vaiheet, jotka yhtä lailla olivat yhdistäneet maita aina jääkäreiden kouluttamisesta toiseen maailmansotaan, ohitettiin nopeasti kiertoilmauksin. Aikalaisnäkökulmana korostettiin ennen kaikkea maiden yhteisiä päämääriä ja vahvoja suhteita eri osa-alueilla. Lisäksi Liittotasavalta korosti kunnioittavansa Suomen puolueettomuuspoliittista linjaa, korostaen samalla, että sille itselleen kuuluminen länsiliittoumaan oli ainoa vaihtoehto. Tilanne 1980-luvun loppupuolella oli siis hyvä, mutta maiden välisiä monimuotoisia suhteita ei tullut ottaa itsestäänselvyytenä, vaan niiden vaalimiseen tarvittiin ponnistuksia myös tulevilta sukupolvilta.

⁸⁰ Timo Nyyrikki Kurkivuori: ”Suomalaisena ulkomailla”, *Silta* 2, 22–23

3 NUORET OSANA JULKISUUSDIPLOMATIAA

Suomalais-Saksaisten Yhdistysten Liitto kuvasi Suomen ja Länsi-Saksan keskinäisiä suhteita 1980-luvun loppupuolella hyviksi, vaikka suurvaltasuhteiden jännitteet ja Suomen kielteinen suhtautuminen euro-ohjukseen tiedostettiin. Esimerkiksi talouden saralla länsimaiden merkitys Suomelle kasvoi Neuvostoliiton kaupan supistuessa.⁸¹ Suomen-Saksan suurlähettiläänä 1970-luvulla toiminut Klaus Simon totesi *Sillalle* maiden suhteista: ”Tulevaisuuden näkymät ovat mielestäni kaikilla aloilla erittäin valoisat. Samalla on muistettava, ettei kahden maan keskinäisiä suhteita voida tarkastella staattisina ilmiöinä, sillä kysymys on dynaamisesta prosessista.”⁸²

Maiden välisten suhteiden tulevaisuutta käsiteltäessä erityisesti yksi ryhmä nousi esiin: nuoret. Suomalaisten ja länsisaksalaisten nuorten kiinnostus maiden välistä yhteistyötä kohtaan määrittäisi paljon maiden suhteiden kehitystä. SSYL:n sekä sen länsisaksalaisen sisaryhdistyksen DFG:n toiminnan painopisteisiin kuului nuorisovaihdon edistäminen sekä Saksan kielen käytön ylläpitäminen Suomessa.⁸³ Koulutus ja kielenopetus eri muodoissaan oppilaitoksissa sekä kulttuuri-instituuteissa ovat merkittävässä roolissa eurooppalaisessa julkisuusdiplomatiassa. Koulutusta voidaan pitää ulkopoliittisena resurssina ja pehmeän vallankäytön välineenä, sillä opiskelijavaihdon tavoitteena on vaikuttaa ulkomaalaisten vaihto-opiskelijoiden mielipiteisiin isäntämaastaan positiivisesti. Yksi keskeinen tekijä tässä julkisuusdiplomatiian muodossa on myös se, että siihen liittyy valtion lisäksi monenlaisia kansalaistoimijoita.⁸⁴

⁸¹ Suomi 2006, 101

⁸² ”Suurlähettiläs tri Klaus Simonin haastattelu”, *Silta* 1, 17

⁸³ ”Saksalais-suomalaisen seura Die Deutsch-Finnische Gesellschaft e.V. (DFG): DFG:n puheenjohtajan & Deutsch-Finnische Rundschaun päätoimittaja Helmut Kölzerin kertomana” *Silta* 1, 16

⁸⁴ Åkerlund 2014, 392-395

Tässä luvussa käsitellään SSLY:n ponnistuksia saada suomalaisnuoret kiinnostumaan Länsi-Saksasta ja saksan kielen opiskelusta. Vaikka määritelmässä usein mainitaan opiskelijavaihdot yhtenä julkisuusdiplomatian osana, tutkimuksessa ne ovat jääneet vähälle huomiolle.⁸⁵ Nuoret ovat Pia Koivusen mukaan ylipäättään olleet melko marginaalisessa rooliin kylmän sodan tutkimuksessa. Sitä selittää hänen mukaansa osittain modernien yhteiskuntien ristiriitainen suhtautuminen nuorisoon, jota on yhtäältä ”pidetty tärkeänä yhteiskuntien uudistumisen ja uusintamisen voimavarana, tulevaisuuden tekijöinä”, mutta toisaalta ”nuoruus on nähty potentiaalisesti riskialttiina ja häilyvänä ikäkautena, jota on tarvetta holhota ylhäältä päin.”⁸⁶ Henkilövaihtojen historia on merkityksellistä, koska sitä tutkimalla voidaan tarkastella monimutkaisia tiedon ja kulttuurin siirtymiä sekä ylikansallisia verkostoja eri vuosikymmenillä. Sen sijaan, että vaihto-ohjelmia lähestytään joko menestyksinä tai epäonnistumisina, tarvitaan näkökulmaa, joka linkittää vaihto-ohjelmat laajempaan tekniseen, poliittiseen, yhteiskunnalliseen, kulttuurilliseen ja taloudelliseen kehitykseen.⁸⁷

3.1 Opiskelijavaihto keskinäisen ymmärryksen siltana

Ilmiönä opiskelijavaihto ei ole uusi, sillä Suomestakin on lähdetty hakemaan sivistystä esimerkiksi saksalaisiin yliopistoihin jo 1400-luvulta lähtien. Erimaalaisten ihmisten väliset kontaktit on nähty keinona kasvattaa omaa valtiollista vaikutusvaltaa, sekä väylänä kansainvälisen yhteistyön ja ymmärryksen lisäämiseen jo 1900-luvun alussa.⁸⁸ Kansainvälinen koulu- ja oppilasvaihto alkoi yleistyä huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen erilaisten vaihto-ohjelmien myötä. Nykyaikaisen opiskelijavaihdon edelläkävijä oli Yhdysvallat, etenkin ASLA- ja Fulbright-ohjelmien, joihin Suomi meni mukaan 1950-luvun alussa. Erilaiset kulttuuri-organisaatiot, ystävyysseurat ja muut järjestöt ovat alusta alkaen olleet keskeisessä roolissa koululais- ja stipendivaihdon järjestämisessä.⁸⁹

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltojen ja Euroopan välinen kasvava vallan epätasapaino tuli entistä selvemmäksi. Vaihto-ohjelmien merkitys kansainvälisen vaikutusvallan vahvistamisessa kasvoi, mutta niiden kehittäminen oli vaikeaa eurooppalaisille valtioille. Esimerkiksi Länsi-Saksan koulutusjärjestelmää pidettiin epäluotettavana kansallissosialismin jäljiltä. 1950-luvulla tapahtui kuitenkin vaihto-ohjelmien uusi tuleminen. Liittotasavalta alkoi yhdessä Ranskan kanssa johtaa Euroopan

⁸⁵ Tournès & Scott-Smith 2017, 3

⁸⁶ Koivunen 2020, 20–21

⁸⁷ Tournès & Scott-Smith 2017, 4

⁸⁸ Tournès & Scott-Smith 2017, 12–13

⁸⁹ Visuri & Forsberg 1992, 195; Mämmelä 2011, 17–21

kulttuurista yhteistyötä 1960-luvulla. Nuorisovaihtoa, kielten opiskelua ja muita kulttuuri- sekä opetuksellisia ohjelmia mainostettiin laajasti. Naapurimaiden kanssa aloitettiin bilateraalaisia kulttuurivaihto-ohjelmia, joiden tavoitteena oli kansojen lähentäminen.⁹⁰

Suomen osallistumista kansainvälisiin vaihto-ohjelmiin määrittivät geopolittiset realiteetit: tavoitteena oli luoda uudestaan suhteet länteen, samalla huomioiden Neuvostoliiton intressit. Opiskelijavaihdon julkilausutut tavoitteet noudattelivat Suomen kulttuuripolitiikalleen asettamia tavoitteita, kuten parantaa Suomen imagoa maailmalla ja saada näin taloudellista hyötyä. Neuvostoliittoinstituutin toimintaa Suomessa tutkineen Ville Pernaan mukaan kulttuurivaihtoon liittyvää kaupallista hyötyperustelua pidettiin itsestään selvänä. Tärkeänä nähtiin myös sivistyksen laajentaminen, joka oli keskeistä suomalaisen yhteiskunnan modernisoimiseksi.⁹¹

Opetusministeriön lisäksi vaihtoon oli mahdollista päästä erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden tai poliittisten järjestöjen lähettämänä. Virallisen stipendiaattivaihdon ohella stipendejä myönsivät maiden hallitukset, Unesco sekä ystävyysseurat. Sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien vaikutus näkyi korkeakouluopiskelijoiden määrän kaksinkertaistumisena. Korkeakoulupaikoista alettiin käydä kovaa kilpailua, kun samaan aikaan yhteiskunnan elinkeinomurros lisäsi kouluttautumisen tarvetta. Valmiudet ja mahdollisuudet lähteä ulkomaille opiskelemaan paranivat. Motiivina opiskelijavaihtoon lähtemiselle oli etenkin kielitaidon parantaminen, ammatin hankkiminen, jos ei ollut onnistunut saamaan opiskelupaikkaa Suomesta, taloudelliset tai sosiaaliset motiivit sekä joissain tapauksissa myös ideologiset tai poliittiset syyt.⁹²

Ensimmäiset Suomen ja Saksojen väliset viralliset nuorisovaihtosopimukset solmittiin 1960-luvun puolivälissä. Päätahoja kansainvälisen nuorisovaihdon toteuttamisessa olivat valtio, nuorisojärjestöt ja ystävyyskaupungit. Länsi-Saksassa nuorisoasiat kuuluivat nuoriso-, perhe- ja terveysministeriön vastuualueelle. Osavaltioissa oli niin ikään omat nuorisoasioiden viranomaisensa. Nuorisojärjestöillä oli oma yhteiselimensä, joka koordinoi käytännön nuorisovaihtoa. Ystävyyskaupungit olivat tärkeä kansainvälisen nuorisovaihdon toteuttaja ja nuorisovaihto olikin yksi ystävyyskaupunkitoiminnan keskeisistä toimintamuodoista.⁹³

⁹⁰ Aoki-Otobe, Kawamura & Makita 2010, 217–218; Tournès & Scott-Smith 2017, 12

⁹¹ Clerc & Mikkonen 2022, 192; Perna 2002, 259–260

⁹² Perna 2002, 158–160

⁹³ Hentilä 2011, 11–15

Koululaisvaihtoa ja kielikursseja oli erityisesti maiden ystävyysseuroilla ja seurakunnilla. Oppilaitokset hankkivat suomalaisopiskelijoille harjoittelupaikkoja saksalaisista yrityksistä. Suomen ja Länsi-Saksan kahdenvälinen nuorisovaihto käsitti vuosittain kymmenkunta eri ohjelmaa, joihin osapuolet myönsivät valtionapua. Ohjelmien sisällöstä neuvoteltiin vuosittain: aiheet vaihtelivat suuresti, mutta etusijalla oli laajasti ottaen kulttuuri.⁹⁴ *Silta* esitteli yhden tällaisista ohjelmista, Suomen ja Länsi-Saksan välistä koululaisvaihtoa lisäämään tarkoitettua ohjelmaa, 'Die Welt des Anderen kennenlernen'. Ohjelman tarkoituksena kerrottiin olevan vahvistaa jo olemassa olevia kontakteja ja saada aikaan uusia, solmia ystävyyskoulusuhteita, tarjota lahjakkaalle koululaiselle mahdollisuus opiskella vuoden ajan saksalaisessa koulussa sekä edistää maiden välistä opettajavaihtoa. Mielenpitoisten vaihtojen ja ystävyysmaahan kulttuuriin, yhteiskuntaan ja poliittiseen tilanteeseen tutustumisen tärkeyttä korostettiin.⁹⁵ Vierailijoiden perehdyttämistä paikalliseen yhteiskuntaan pidettiin merkittävänä, jotta he saisivat isäntämaan suunnitelmien mukaisen, positiivisen kuvan. Ohjelmiin liittyikin useimmiten myös matkailua ja tutustumista huomattaviin nähtävyyksiin.⁹⁶

DDR:n vaikutus suomalaisten ulkomailla opiskelusta 1970–80-luvuilla oli Seppo Hentilän mukaan huomattava, määrällisesti jopa laajempi kuin Länsi-Saksan kanssa. Suomalaiset opiskelivat DDR:ssä etenkin lääketiedettä, germaanista filologiaa, hie-man myös filosofiaa, historiaa ja yhteiskuntatieteitä. Ulkomaalaiset opiskelijat nähtiin potentiaalisina DDR:n ystävinä, jotka valmistuttuaan voisivat toimia kotimaassaan asiantuntijoina itäsaksalaista yhteiskuntaa, poliittista järjestelmää ja saavutuksia koskien. Neuvostoliittoon ja sen liittolaismaihin suuntautuneen korkeakouluvaihdon suosio alkoi hiipua 1970-luvun puolivälistä alkaen. Laskevan kiinnostuksen syitä olivat muun muassa vasemmistoradikalismien rajoittuminen yhä pienempiin piireihin, suomalaisten ja neuvostoliittolaisten tutkintojen vastaamattomuus sekä asumiseen ja muihin opiskelujärjestelyihin liittyvät vaikeudet, jotka olivat yhä useamman tiedossa.⁹⁷

1980-luvulla Länsi-Saksa lisäsi entisestään sitoutumistaan eurooppalaisiin kulttuurisuhteisiin ulkoministeri Hans-Dietrich Genscherin johdolla.⁹⁸ Myös suhteita tärkeimpään liittolaiseen eli Yhdysvaltoihin haluttiin vahvistaa. Sekä Yhdysvalloissa että Länsi-Saksassa oli herännyt huolta siitä, että maiden nuoriso ei ollut riittävän sitoutunut puolustusliitto Natoon tai yhteisten arvojen, kuten demokratian ja vapauden,

⁹⁴ Hentilä 2011, 11–15

⁹⁵ V. Lauer: "DFG:n kirje suomalais-saksalaisten yhdistysten jäsenille." *Silta* 6, 35

⁹⁶ Hentilä 2011, 11–15; Fields 2019, 184–185

⁹⁷ Hentilä 2004, 215; Pernaa 2002, 279

⁹⁸ Aoki-Otobe, Kawamura & Makita 2010, 217–218

puolustamiseen. Länsi-Saksassa pelättiin etenkin maan menneisyyttä käsittelevien televisiosarjojen johtavan ennakkoluuloihin maata kohtaan. Länsi-Saksan ja Yhdysvaltojen välille solmittiinkin vuonna 1983 uusi valtiollisesti rahoitettu nuorisovaihto-ohjelma, jonka tavoitteena oli vahvistaa maiden välistä ystävyyttä ja korostaa jaettuja arvoja.⁹⁹

1980-luvulla suomalaisnuorille avautui uusia väyliä päästä ulkomaille opiskelemaan kaupallisten toimijoiden tultua mukaan vaihto-oppilasmarkkinoille. Euroopan Yhteisö käynnisti vuonna 1987 edelleen toiminnassa olevan Erasmus-vaihto-ohjelman, jonka tavoitteena on luoda yhteisöllisyyden tunnetta nuorten eurooppalaisten keskuudessa.¹⁰⁰ Läntisen Euroopan maiden keskuudessa korostui näkemys vapaasta, ylikansallisesta liikkuvuudesta keskeisenä osana Euroopan kansalaisuutta.¹⁰¹ Hyvä esimerkki tästä on vuonna 1972 lanseerattu eurooppalaisten rautatieyhtiöiden yhteisprojekti Interrail. Se mahdollisti eurooppalaisille nuorille junamatkustamisen yhdellä lipulla yli 20 Euroopan maassa, joista suurin osa kuului länsiblokkiin. Monille suomalaisnuorille Interrail antoi ensimmäistä kertaa kokemuksen siitä, että he ovat paitsi suomalaisia, myös eurooppalaisia.¹⁰² Interrailista muodostui sukupolvikokemus: sen suosio oli Suomessa korkeimmillaan 1980-luvun puolivälissä, jolloin lähes 20 000 suomalaisnuorta lähti vuosittain interreilaamaan.¹⁰³

Opiskelijavaihtoon liittyvä asetelma oli siis muuttunut merkittävästi maailmansotien jälkeisestä tilanteesta: nuorisolla oli huomattavasti enemmän vaihtoehtoja, eikä enää tarvinnut tyytyä mihin tahansa vaihto-opiskelupaikkaan päästäkseen ulkomaille. Euroopan lisäksi suomalaisnuoria houkuttelivat myös kaukaisemmat kohteet, kuten Yhdysvallat, Australia ja Aasian maat. *Silta*-lehdestä on erotettavissa kolme keskeistä argumenttia, joilla pyrittiin vetoamaan nuorisovaihdon ja etenkin kohteena Länsi-Saksan puolesta. Lehdessä nousi esiin paitsi vaihdon hyödyllisyys nuorille itselleen, myös valtion tasolla Suomelle sekä laajemmassa kansainvälisessä mittakaavassa. Nämä argumentit nousivat esiin sekä yhdessä että erikseen. Niiden liittäminen saksan kielen opiskeluun oli myös hyvin tyypillistä ja sitä käsitellään vielä tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

⁹⁹ Ohjelma tunnettiin Yhdysvalloissa nimellä "The Congress-Bundestag Youth Exchange Program" (CBYX) ja Länsi-Saksassa "Parlamentarisches Patenschafts-Programm" (PPP). Eder 2017, 80–83

¹⁰⁰ Tournès & Scott-Smith 2017, 18–19

¹⁰¹ Aoki-Otobe, Kawamura & Makita 2010, 217–218

¹⁰² Manka 2022, 216, 220–221, 228

¹⁰³ kts. Manka 2022, 223, Taulukko 2. 'Yearly sales of Interrail youth tickets in Europe and in Finland 1972–1997.'

Yksittäisen nuoren kannalta vaihto-opiskelun etuna mainittiin etenkin kielitaidon kohentuminen ja työharjoitteluun lähtevien mahdollisuus saada arvokasta työkokemusta ulkomailta. Samanlainen narratiivi, jossa nuorten matkat ulkomaille kuvataan tietoa kartuttavina kokemuksina, on löydettävissä esimerkiksi Pia Koivusen maailman nuorisofestivaaleja käsitelleestä tutkimuksesta. Koivusen mukaan festivaalimatkat tarjosivat nuorille mahdollisuuden kokeilla vieraisissa maissa oleilua ja tuottivat kokemuksellista tietoa toisenlaisessa yhteiskunnassa toimimisesta, jota matkoilla olleet saattoivat hyödyntää myöhemmin elämässään.¹⁰⁴ Omasta vaihtokokemuksestaan Länsi-Saksassa *Siltaan* kirjoittanut Ulla Tervonen mainitsi kielitaitonsa parantumisen lisäksi saaneensa ”koko joukon maailmankokemusta” sekä päässeensä tutustumaan keskieurooppalaiseen kulttuuriin.¹⁰⁵ Lehdessä mainittiin myös vaihto-opiskeluun liittyviä huveja, kuten mahdollisuus vieraillla Berliinin muurin kaltaisilla turistinähtävyyksillä. Kuitenkin ennen kaikkea hyödyllistä ja tärkeää oli suomalaisten ja saksalaisten välisten ystävyysuhteiden laajeneminen ja parantuminen. Kajaanin kaupunginjohtaja Eero Kaksonen kuvasi asian merkityksellisyyttä ystävyyskaupunkisuhteiden kautta seuraavasti vuonna 1989:

”Laajenevat ystävyysuhteet auttavat ihmisiä tutustumaan toistensa elämään. Ne luovat edellytyksiä entistä paremmalle yhteisymmärrykselle ja yhteistyölle talous- ja kulttuurielämän, tieteen, tekniikan ja sivistyksen monilla eri aloilla sekä lujittavat kansojemme välistä ystävyyttä.”¹⁰⁶

Lehdessä nousi esiin Kaksosen kommentin kaltaisia argumentteja, joissa korostettiin ystävyysuhteiden positiivista vaikutusta yhteistyöhön muun muassa talouden ja teknologian saralla. Vaihto-ohjelmissa on aina kyse myös rahasta ja taloudesta: niihin kuluu rahaa, mutta toisaalta vierasmaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden houkuttelemisen maahan nähdään tapana vahvistaa kansallista taloutta. Osaamistalouden aikakaudella koulutuksen taloudellinen arvo on korostunut entisestään.¹⁰⁷ *Sillassa* painotuksena oli nimenomaan ystävyys ja yhteistyö; taloudelliset edut esitettiin seurauksena suhteisiin panostamisesta. Ystävyysseuran lehdelle oli luultavasti luontevampaa korostaa kansojen välisen ymmärryksen ja ystävyiden eetosta, kuin talousargumentteja.

Toiseen kulttuuriin ja sen edustajiin tutustuminen esitettiin lehdessä myös keinona, jolla nuori saattoi tehdä oman osansa rauhan rakentamisen eteen jännitteisessä

¹⁰⁴ Koivunen 2020, 27

¹⁰⁵ Ulla Tervonen, ”Koululaisvaihto oppilaan silmin”, *Silta* 11, 19

¹⁰⁶ Werner Zabbée, ”Kajaani - Schuwalm-Eder-Kreis: 16 vuotta ystävyttä”, *Silta* 11, 11-13

¹⁰⁷ Tournès & Scott-Smith 2017, 9-10

kylmän sodan maailmassa. Esimerkiksi opettaja Anneli Häkkilä kuvasi ystävyyskoulutoiminnan olleen paitsi hauskaa, myös yhteiskunnallisesti merkittävää:

“Olemme solmineet uusia ystävyysuhteita ja kohentaneet kielitaitoamme. Tunnetta myös tällä tavalla konkreettisesti osaltamme vastaavamme kansainväliseen ystävyyden ja yhteistyön haasteeseen ja olemme näin rakentamassa rauhaa ja ystävyyttä kansojen välille.”¹⁰⁸

Opiskelijavaihdon jalojen päämäärien korostaminen saattoi olla tietoinen keino vedota nuoriin, jotka olivat yhä valveutuneempia ja tietoisempia yhteiskunnallisista ongelmista. Opiskeleva suomalaisnuoriso oli politisoitunut 1970-luvulla, ja politiikasta lukemisen ja keskustelemisen lisäksi he halusivat myös vaikuttaa asioihin.¹⁰⁹ Kiihtynyt ydinasevarustelu ja Afganistanin miehitys olivat lisänneet rauhanliikkeen suosiota, mistä osoituksena olivat esimerkiksi Euroopan suurkaupungeissa järjestetyt ydinaseiden vastaiset massiiviset mielenosoitukset. Monet pelkäsivät ydinsotaa tai ainakin olivat huolissaan ydinsäteilyn vaaroista, mihin vaikutti etenkin tuhoisa Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986.¹¹⁰

Rauha-tematiikan korostaminen oli kylmän sodan aikaan tyypillistä sekä itäettä länsiblokin retoriikassa. Esimerkiksi Neuvostoliiton järjestämien maailman nuorisofestivaalien korostettiin olevan maiden välisen rauhan ja ystävyyden asialla.¹¹¹ Myös Yhdysvaltojen ja Länsi-Saksan välisten vaihto-ohjelmien ensisijaisena tavoitteena korostettiin olevan ensisijaisesti julkisuusdiplomatian tavoitteiden saavuttaminen, eikä esimerkiksi nuorten omien työelämämahdollisuuksien kasvattaminen.¹¹² Kenties voimakkaimmin mielipiteiden vaihdon ja ystävyysmaan kulttuuriin, poliittiseen sekä sosioekonomiseen tilanteeseen tutustumisen tärkeyttä korostettiin *Silta*-lehdessä julkaistussa saksalais-suomalaisten yhdistysten liiton, DFG:n kirjeessä keväällä 1987. Ystävyys ja yhteisymmärrys kuvattiin ”vastavoimana kansalliselle egoismille”. Koululaisvaihdon esitettiin toimivan ”keskinäisen ymmärryksen siltana” sekä ”käytännön ulko- ja turvallisuuspolitiikkana”.¹¹³ Nuorten nähtiin olevan tässä avainasemassa, minkä vuoksi opiskelija- sekä koululaisvaihtoon panostamisen puolesta vedettiin:

¹⁰⁸ Anneli Häkkilä, ”Oppilasvaihto Saksaan, hyödyllistä huvia”, *Silta* 11, 19

¹⁰⁹ Koivunen 2020, 250

¹¹⁰ Cortright 2011, 166–168

¹¹¹ Koivunen 2020, 142

¹¹² Eder 2017, 85

¹¹³ V. Lauer, ”DFG:n kirje suomalais-saksalaisten yhdistysten jäsenille”, *Silta* 6, 35

”Jatkuva tekniikan kehitys, tieteellisen yhteistyön välttämättömyys ja yhä kiinteämmiksi muodostuvat taloussuhteet edellyttävät vankempaa yhteistyötä valtioiden välillä. Sen ei kuitenkaan tulisi rajoittua vain näille alueille. Erityinen huomio on kiinnitettävä nuorisoon, jossa piilee henkinen pääoma uudistusten eteenpäin viemiseksi. Kansainvälistä nuoriso- ja koululaisvaihtoa tulisi kehittää. Tämä koskee erityisesti suomalais-saksalaisia suhteita.”¹¹⁴

Henkilövaihdolla oli suuri merkitys kylmän sodan ideologisessa kamppailussa, mutta myös julkisuusdiplomaattisessa kansojen välisen yhteisymmärryksen lisäämisessä. Esimerkiksi Yhdysvallat panosti vahvasti Suomen kanssa solmittuihin vaihto-ohjelmiin, mitä selitti Marek Fieldsin mukaan niissä nähty potentiaali sekä lyhyellä että pidemmällä tähtäimellä. Yhdysvaltalaiset tiedostivat nopeasti, että suomalaisten omat kertomukset opiskelijavaihtonsa aikana kokemistaan asioista tekivät suuremman vaikutuksen heidän maanmiehiinsä kuin amerikkalaisten itse viestimät asiat. Pitkäaikaisista vaikutuksista keskeisin oli, että henkilövaihto-ohjelmat vahvistivat Suomen yhteyttä länteen ja läntiseen kulttuuriin.¹¹⁵

3.2 Saksan kielen asema ja opiskelu Suomessa

Kielistä tekee merkittävän niiden yhteys kansallisvaltioiden poliittiseen valtaan ja kansainväliseen asemaan. Berndt Hüppauf on esittänyt, että valta on seurausta kansakunnan kyvystä mainostaa tuottamiaaan hyödykkeitä ja palveluita sekä etenkin ideoita, arvoja ja ajattelutapoja, joita välitetään juuri kielen kautta. Tässä viitekehyksessä eurooppalaiset kielet nähdään Hüppaufin mukaan autenttisen kulttuurin keskuksena, ja kielen mukana länsimainen arvo- ja uskomusjärjestelmä siirtyy muihin kulttuureihin.¹¹⁶

Kielten opiskelua voi tarkastella myös julkisuusdiplomaattisena keinona: sen avulla voidaan välittää opiskelijoille tietoa kielialueen kulttuurista, historiasta ja taloudesta sekä lisätä heidän mielenkiintoaan ja ymmärrystään niitä kohtaan. Uuden kielen oppiminen mahdollistaa uuden kommunikaatiotavan, joka puolestaan voi lisätä opiskelijoiden tietoisuutta kansojen välisen vuorovaikutuksen tärkeydestä. Kielialueen kulttuuriin tutustuminen saa opiskelijat todennäköisemmin huomaamaan omat ennakkoluulonsa toiseen kulttuuriin liittyen. Tällöin opiskelijat saattavat muuttaa käsityksiään vierasta kieltä äidinkielenään puhuvista ihmisistä.¹¹⁷

¹¹⁴ V. Lauer: ”DFG:n kirje suomalais-saksalaisten yhdistysten jäsenille.” *Silta* 6, 35

¹¹⁵ Fields 2019, 186

¹¹⁶ Hüppauf 2004, 6–8

¹¹⁷ Moutinho & Almeida Filho 2016, 86–88

1800-luvulla saksa ja ranska olivat Euroopan kulttuurielämän johtavia kieliä, joiden merkitystä korostettiin. 1900-luvun vaihteessa saksan kieli muodostui tieteen kieleksi. Englannin kielen nousua globaaliksi yleiskieleksi 1900-luvulla selittää etenkin sen asema kolonialismin myötä laajalle levinneenä, sekä taloudellisesti merkittävimpien valtioiden virallisena kielenä; Iso-Britannia johti maailmantaloutta 1800- ja Yhdysvallat 1900-luvulla. Maailmansotien myötä Yhdysvallat saavutti johtoaseman läntisessä maailmassa, jolloin saksan ja ranskan syrjäytyminen kansainvälisen kaupan, diplomatian, tieteen ja kulttuurin kielinä kiihtyi.¹¹⁸ Toisen maailmansodan jälkeen saksanvastaiset asenteet vähensivät kielen opiskelua ja sen asemaa. Alueluovutukset vähensivät Saksan ja Itävallan kielellistä vaikutusvaltaa Keski- ja Itä-Euroopassa.¹¹⁹

Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitossa saksan kielen asemaa kouluissa pidettiin huolestuttavana ja etenkin englannin kielen koettiin vallanneen liiaksi alaa saksan opiskelulta. Saksan kielen opiskeleminen ja maan kulttuurin tunteminen nähtiin tärkeänä, jotta maiden hyviä välejä pystyttäisiin ylläpitämään ja kehittämään edelleen. SSYL:n valtuuskunnan kokouksessa suomalaisten kielitaidon parantamisessa keskeisenä pidettiin suomalais-saksalaisten kontaktien, esimerkiksi urheilija- ja muusikkovaihdon lisäämistä. Merkillepantavaa on, että valtuuskunnan kokouksessa oli jopa pohdittu yhteistyötä Suomi-DDR-seuran ja muiden saksankielisten maiden ystävyysseurojen kanssa asian tiimoilta.¹²⁰

Suomen silloinen tasavallan presidentti Mauno Koivisto kannusti *Silta*-lehdelle antamassaan haastattelussa saksan opiskeluun. Koivisto totesi haastattelussa englannin kielen olevan hänen käsityksensä mukaan ”liian suosittu” johtuen sen yksinkertaisesta kieliopista verrattuna esimerkiksi saksan kieleen.¹²¹ Englannin kielen nousu maailmanlaajuisesti yleiskieleksi maailmansotien jälkeen, sekä amerikkalaisen populaarikulttuurin vahva leviäminen sai osakseen vahvaa kritiikkiä Euroopassa. Anglo-amerikkalaisen kulttuurin asemaa Euroopassa kuvattiin jopa kulttuuri-imperialismiksi; tyypillisesti termillä on viitattu kehittyviin maihin.¹²²

¹¹⁸ Piri 2001, 76–77

¹¹⁹ Ammon 2004, 159–165

¹²⁰ Carl-August von Willebrand: ”SSY-liitto tiedottaa: Valtuuskunnan ensimmäinen kokous”, *Silta* 2, 32

¹²¹ Waltraud Bastman-Bühner: ”Suomen Tasavallan Presidentti tri Mauno Koiviston haastattelu”, *Silta* 9, 27

¹²² Paschalidis 2009, 283

“Suomi on ulkomaankaupasta poikkeuksellisen riippuvainen. Saksankielisten maiden kanssa käytävä kauppa muodostaa lähes neljäsosan Suomen koko ulkomaankaupasta. Pohjoismaiden ulkopuolelta Suomeen tulevista matkailijoista valtaosa on länsisaksalaisia. Satojen suomalaisten nuorten on onnistunut saada opiskelupaikka saksankielisissä yliopistoissa, korkeakouluissa, instituuteissa ja musiikkikeskuksissa, koska heillä - vielä - on ollut riittävä saksankielen taito.”¹²³

“Saksankielisten maitten kaupassa Suomi onkin joutunut selvään syöksykierteeseen. Kun saksaa ei osata, menetetään markkinaosuuksia ja kielitarve tulee edelleenkin vähene-
mään.”¹²⁴

Kuten edellä olevat sitaattit *Sillan* toisesta numerosta keväältä 1985 osoittavat, kielitaidon tärkeyttä korostettiin lehdessä erityisesti talouden näkökulmasta. Länsi-Saksa oli 1980-luvulla Suomelle yksi tärkeimmistä kauppakumppaneista ja 1980-luvun lopulle tultaessa Efta- ja EY-maat muodostivat kaksi kolmasosaa Suomen koko ulkomaankaupasta.¹²⁵ Kaupankäynnin näkökulmasta vähäinenkin kielitaito oli arvokasta; saksalainen Dieter Grosser korosti artikkelissaan, että “saksalainen ostaa vain saksan kielellä”.¹²⁶ Grosser kannusti suomalaisia englannin sijaan puhumaan saksaa, vaikka vähän heikomminkin. Talous-argumenttiin vetoaminen oli keino osoittaa, ettei saksan kielen asema ollut vain ystävyysseuraa koskettava asia, vaan sillä oli laajempaa yhteiskunnallista merkitystä Suomelle.

Toisen maailmansodan seuraukset heijastuivat kieltenopetukseen useissa maissa, myös Suomessa. Viralliset suhteet Saksaan olivat katkenneet toisen maailmansodan seurauksena ja taloudellisia suhteita oli vain vähän. Suomessa kaikenlainen suuntautuminen Saksaan saatettiin tulkita Suomen ja Neuvostoliiton suhteita vaarantavaksi. Saksan merkityksen vähennyttyä angloamerikkalaisuus sai yliotteen niin tieteessä kuin kulttuurissa. Suomalaisten koulujen kieltenopetuksessa englanti syrjäytti saksan kielen ensimmäisenä vieraana kielenä 1950-luvulta eteenpäin.¹²⁷ Tuolloin saksan kielen kirjoitti ylioppilastutkinnossa pitkänä A-kielenä 95 % ylioppilaista, mutta luku laski jo 1960-luvulla alle 50 prosenttiin. 1980-luvun puolivälissä olttiin kaikkien aikojen aallonpohjassa, kun lukioissa pitkän saksan lukijoita oli lukiolaisista vain 0,6 %. 1990-luvulle tultaessa saksan opiskelijoiden määrä oli hienoisessa nousussa, ollen 1,4 %.¹²⁸

¹²³ Suomalais-saksalaisten yhdistysten liiton valtuuskunta: “Kielivalinnat kunnan opetussuunnitelmassa”, *Silta* 2, 32

¹²⁴ Kimmo Kalevi Wihervaara: “Vieraitten kielten tarve Suomessa”, *Silta* 2, 34

¹²⁵ Blomberg 2011, 62

¹²⁶ Dieter Grosser: “Väärinkäsityksiä ystävien kesken”, *Silta* 8, 27

¹²⁷ Piri 2001, 79; Visuri & Forsberg 1992, 228–229

¹²⁸ Jokipii 1994, 49

Silta korostikin koulujen roolia siinä, että suomalaisnuoret saataisiin opiskelemaan saksaa enemmän. Nuorten saksan kielen taito oli lehden linjan mukaan oleellista, jotta suomalaisten ja saksalaisten suhteet jatkuisivat myös tulevien sukupolvien osalta. Suomen-Saksan entinen suurlähettiläs Klaus Simon totesi lehdelle antamassaan haastattelussa:

”myös tulevien sukupolvien on annettava oma panoksensa lujittaakseen ja kehittääkseen jo saavutettuja tuloksia [Suomen ja Länsi-Saksan suhteissa]. Tällöin on Saksan kielen taidolla Suomessa oleva suuri merkitys.”¹²⁹

Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton kanta oli, että saksan kielen opiskeluun tulisi kunnissa tarjota mahdollisuus sekä peruskouluissa että lukioissa. Lisäksi liiton valtuuskunta ehdotti, että ”ns. harvinaisen kielen valinnut oppilas saisi hyvityspisteitä tai taattaisiin opiskelupaikka ylempään oppilaitokseen.”¹³⁰ Lehdessä tuotiin myös esille, että saksan kielen taito tarjoaisi suomalaisnuorille mahdollisuuden saada opiskelupaikka länsisaksalaisesta yliopistosta tai muusta korkeakoulusta, tai päästä esimerkiksi au pairiksi Länsi-Saksaan.

Saksalaisessa valtiollisessa politiikassa on pitkät perinteet saksan kielen aseman vahvistamiseksi kouluissa opetettavana kielenä. Maa on myös aktiivisesti ollut vaatimassa Euroopan unionissa sekä sitä edeltäneessä Euroopan yhteisössä, että saksan tulee olla unionissa tasa-arvoinen ja aktiivisesti käytettävä kieli. Kansainvälisesti toimiva, epäpoliittisena toimijana esiintyvä Goethe-instituutti tähtää saksan kielen ja kulttuurin merkityksen kasvattamiseen, sekä turvaamaan kielen kilpailuaseman.¹³¹ Suomessa Goethe-instituutteja perustettiin kylmän sodan aikana yliopistokaupunkeihin: ensimmäisenä Jyväskylään 1956, jota seurasivat Tampereen, Helsingin ja Turun toimipisteet 1960- ja 70-luvuilla. Myös Itä-Saksalla oli omia vastaavia DDR Kulturzentrum-nimellä toimineita laitoksiaan, jotka esittelivät itäsaksalaiseksi profiloitua kirjallisuutta ja kulttuuria, sekä järjestivät saksan kielen opetusta.¹³² SSYL on perustamisestaan lähtien tehnyt yhteistyötä Goethe-instituutin kanssa, esimerkiksi välittäen saksanopettajia eri paikkakunnille instituutin kautta. Saksojen yhdistymisen jälkeen Goethe-instituutti on jatkanut toimintaansa Helsingissä.¹³³

Vaikka Länsi-Saksan ulkomaille suuntaamassa kulttuuripolitiikassa mukana olleet toimijat erosivat toisistaan esimerkiksi kohdeyleisönsä puolesta, niin sekä vaihto-

¹²⁹ ”Suurlähettiläs tri Klaus Simonin haastattelu”, *Silta* 1, 17

¹³⁰ Suomalais-saksalaisten yhdistysten liiton valtuuskunta: ”Kielivalinnat kunnan opetussuunnitelmassa.” *Silta* 2, 32

¹³¹ Piri 2001, 70–72

¹³² Saarenmaa 2022, 216

¹³³ Hentilä 2004, 73

ohjelmille että esimerkiksi kulttuuri-instituuttien toiminnalle oli tyypillistä, että niissä korostettiin juuri kulttuurisia, tieteellisiä ja yhteiskunnallisia päämääriä poliittisten sijaan.¹³⁴ Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liiton näkökulmasta oli tärkeää saada nuoret mukaan toimintaan, jotta Suomesta löytyisi jatkossakin Saksan kieltä ja kulttuuria tuntevia ihmisiä esimerkiksi talouselämän palvelukseen. Lisäksi se, että nuoret saataisiin jatkamaan ystävyysseuratoiminnan perinteitä, nähtiin tärkeänä kulttuurien välisen yhteisymmärryksen lisäämiseksi ja rauhan takaamiseksi myös tulevaisuudessa. Länsi-Saksan perspektiivistä oman kielen aseman vahvistaminen ja yhteiskuntajärjestelmän tunnetuksi tekeminen ulkomaisille nuorille oli myös tapa vahvistaa kansainvälistä vaikutusvaltaa angloamerikkalaisen kulttuurin levitessä yhä laajemmin Euroopassa.

¹³⁴ Wood 2018, 664

4 MAAKUVAN VIESTINTÄ *SILTA*-LEHDESSÄ

Steve Wood on kuvannut maakuvan olevan yhdistelmä tietoa ja vaikutelmia, jotka koostetaan historiankirjoituksen, median, henkilökohtaisten kokemusten, kollektiivisen muistin, markkinoinnin ja tiettyä kulttuuria, etnistä ryhmää tai kansaa koskevien oletusten pohjalta.¹³⁵ Maakuvapolitiikan tavoitteita ovat kansainvälisen uskottavuuden ja vaikutusvallan lisääminen ja globaalin pääoman, sijoitusten ja turistien houkuttelemineen valtio. Positiivisen maakuvan luominen on osa kansakunnan rakentamista, jolla voidaan esimerkiksi lisätä valtion vetovoimaa ulkomaisen työvoiman näkökulmasta.¹³⁶ Kansakunnan maineeseen vaikuttavat valtion poliittinen ja oikeudellista järjestelmä, yhteiskuntallinen tilanne, kulttuuri ja talous sekä suhteet muihin valtioihin.¹³⁷

Maakuvapolitiikkaa voidaan tarkastella osana diplomatian, kansainvälisen politiikan ja postmodernin vallankäytön tutkimusta.¹³⁸ Nykyaikaisessa ulkopoliitikassa panostetaan maakuvaan, koska verkostoitumisessa ja suhteiden luomisessa mielikuvilla on merkitystä. Esimerkiksi kansakunnan saavutukset urheilussa, tieteessä, koulutuksessa sekä talouden saralla vaikuttavat vahvasti siihen, millaisessa valossa valtio nähdään.¹³⁹ Lisäksi valtion ulkopuolella valitsevien käsitysten pohtimisen ja ulkoisen maakuvan muotoilemisen kautta päästään käsiksi kansallista identiteettiä, taloudellisia suhteita ja yhteiskunnan tilaa koskeviin kysymyksiin.¹⁴⁰

Tässä luvussa käydään läpi Länsi-Saksan toisen maailmansodan jälkeistä maakuvan rakennusprosessia ja sitä, millaiset teemat siinä tulivat hallitseviksi. *Sillan*

¹³⁵ Wood 2017, 162

¹³⁶ Gienow-Hecht 2019, 757

¹³⁷ Wood 2018, 652

¹³⁸ Gienow-Hecht 2019, 758

¹³⁹ Wood 2017, 164

¹⁴⁰ Clerc 2015, 190-191

kautta tarkastellaan, millaisena Liittotasavalta haluttiin kuvata 1980-luvun loppupuoliskolla. Toisessa alaluvussa teemana on Itä-Saksa ja Saksojen välisten suhteiden kehittymisen heijastuminen maakuvaan viestintään.

4.1 Järjestelmällinen, moderni talousmahti: Länsi-Saksan maakuva *Silta*-lehdessä

Toisen maailmansota muutti sekä saksalaisten kuvaa itsestään, että muiden suhtautumista Saksaan. Valtion hajottua kahtia sodan voittajavaltioiden kesken oli kummankin Saksan ryhdyttävä luomaan uutta identiteettiä. Kollektiivisessa identiteetissä on kyse asioista, jotka liittävät ihmisen johonkin ryhmään, kuten kansakuntaan, samalla sulki pois "toiset". Valtiollisen integraation näkökulmasta luomalla kansalaisille yhteinen identiteetti pyritään heidät saamaan lojaaleiksi valtiolle. Tämä ei kuitenkaan ole suoraviivainen prosessi, vaan siihen vaikuttavat myös ennalta suunnittelemattomat yhteiskunnalliset muutokset. Muutosten hetkissä, kuten uutta valtioita luodessa, kollektiivisen identiteetin merkitys korostuu, sillä se luo järjestyksen tunnetta ja toimii vertailukohtana moraalisisissa kysymyksissä ja konfliktitilanteissa. Kollektiivisen identiteetin perusteella voidaan ymmärtää todellisuutta, mikä on tuttua ja mikä vierasta, mikä hyvää ja mikä huonoa.¹⁴¹

Länsi-Saksa ryhtyi toisen maailmansodan jälkeen kohentamaan kansallista imagoaan hyvin haastavasta tilanteesta: Steve Woodin mukaan saksalaiset olivat sodan jälkeen kaikista inhotuin kansa.¹⁴² Vahvan kollektiivisen identiteetin luomisessa keskeistä on jatkuvuuden korostaminen, vetoamalla menneisyyden jaettuihin muistoihin ja perinteisiin, sekä yhteiseen tulevaisuuteen, johon liittyvät yhteisön jäsenten kesken jaetut arvot ja näkemykset. Liittotasavalta ryhtyi rakentamaan uutta maakuvaan, joka pohjasi ennen natsien valtaannousua syntyneelle kulttuuriperinnölle. Uudessa Länsi-Saksa-kuvassa (*Deutschlandbild*) korostuivat liberaalit arvot ja demokraattisuus sekä poliittinen ja kulttuurinen integraatio Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan kanssa. Länsi-Saksassa tiedostettiin menneisyydestä kumpuavat haasteet kansallisen identiteetin luomiseen liittyen. Näin ollen "hyväksyttävät" länsisaksalaisen identiteetin muodot olivat rajallisia.¹⁴³

¹⁴¹ Ekman 2001, 74–75

¹⁴² Wood 2017, 164

¹⁴³ Ekman 2001, 200–226; Fulbrook 1999, 17–20

Sotaa seuranneiden vuosikymmenten aikana Liittotasavallan maine alkoi parantua seurauksena vahvasta talouskasvusta, demokratiakehityksestä ja tuotteista, jotka saavuttivat suosiota kansainvälisesti. Maan talouskasvu toisen maailmansodan jälkeen oli niin nopeaa, että siitä käytettiin termiä ”Länsi-Saksan talousihme”.¹⁴⁴ Myös suomalaisten Saksa-kuvassa korostuivat nämä piirteet, kuten Seppo Hentilä on kuvannut: ”Jo 60-luvulla Suomessakin vallitsi yleisesti sen suuntainen käsitys, että kumpikin Saksa oli oman blokkinsa mallimaa ja kummankin tavaramerkkejä olivat kolme kovaa T:tä, talous, tiede ja tekniikka.”¹⁴⁵ Maakuvapolitiikan kannalta stereotyyppiat eivät välttämättä ole aina negatiivinen asia.¹⁴⁶ *Silta*-lehdessä hyödynnettiinkin toistuvasti yleistä mielikuvaa Saksan ja saksalaisten järjestelmällisyydestä, tehokkuudesta ja taloudellisesta vauraudesta. Lehdessä tuotiin esille muun muassa lentoyhtiö Luftansan kaltaisia tunnettuja saksalaisia yrityksiä, sekä saksalaisia keksintöjä, kuten dieselmoottori ja suun kautta otettava poliorokote. Liittotasavallassa viitattiin ns. Saksan malliin (*Modell Deutschland*), jonka mukaan valtion nopean jälleenrakentaminen ja nousu talouden veturiksi teki siitä hyvän esimerkkivaltion myös muille.¹⁴⁷

Lehden perusteella syntyy kuva Länsi-Saksasta yhteiskuntana, joka on Suomea kaikessa hieman edellä. Esimerkiksi länsisaksalaisella maatilalla työharjoittelussa ollut Harri Kesti kertoi harjoittelutilan työtapojen ja -menetelmien olleen ”paljon tehokkaampia kuin meillä kotimaassa.”¹⁴⁸ Länsisaksalaisen yhteiskunnan kehityksestä esimerkeiksi nostettiin panostukset aurinkoenergiaan sekä vuoden 1957 eläkelait, joiden kuvattiin saavuttaneen maailmanlaajuista huomiota nykyaikaisuutensa vuoksi.¹⁴⁹ Länsi-Saksan hallituksen kerrottiin tukevan vahvasti uusiutuvaa energiaa: vuoden 1987 budjetista 233 miljoonalla Saksan markalla, joka oli 19 % lisäys edellisvuoteen. Saksalaisen alan tutkimuksen todettiin koituvan myös kolmannen maailman maiden hyväksi.¹⁵⁰ Maakuvan viestinnässä keskeistä on kulttuuriperintöön ja rikkaaseen historiaan viittaamisen ohella myös tuoda esille valtion tulevaisuusorientoituneisuus.¹⁵¹ Länsi-Saksa halusi viestiä olevansa moderni yhteiskunta, jossa panostetaan kansalaisten tulevaisuuteen ja kestävään hyvinvointiin. Kuvaamalla yritykset työntekijöiden hyvinvoinnista ja kolmannen maailman avustamisesta kiinnostuneina Länsi-Saksa pyrki esittämään vastakohtan DDR:n mallille, jossa sosiaalihuolto ja ammattiliitot olivat valtion hallinnoimia.¹⁵²

¹⁴⁴ Visuri & Forsberg 1992, 92

¹⁴⁵ Hentilä 2004, 65

¹⁴⁶ Wood 2017, 163

¹⁴⁷ Niven & Thomaneck 2002, 40; Wood 2018, 164

¹⁴⁸ Harri Kesti: ”Maatalousharjoittelua vähällä kielitaidolla”, *Silta* 2, 27

¹⁴⁹ Karsten Schröder, *Silta* 7, 15

¹⁵⁰ ”Teollisuuden kilpailukyky on riippuvainen ydinvoimasta”, *Silta* 8, 19

¹⁵¹ Clerc 2015, 203

¹⁵² Hillaker 2020, 391

Länsi- ja itäsaksalaisia ulkomaille suunnattuja lehtiä yhdisti niitä vertailleen Lorn Hillakerin mukaan se, että kummassakin keskeisiä aiheita olivat esimerkiksi naisten asema yhteiskunnassa ja teollisuuden korkea taso. Hillakerin tutkimassa *Scala International*-lehdessä¹⁵³ korostettiin Länsi-Saksan demokraattisuutta, kansainväli-syyttä ja rauhanomaisuutta, eli samoja teemoja, kuin *Sillassakin*. Lehdelle oli luonteen-omaista myös se, että siinä kerrottiin paitsi teollisuudesta, erityisesti auto- ja kemian-teollisuudesta, ja messuista, myös sosiaaliturvasta ja ammattiliitoista. Tämän tarkoi-tuksena oli esittää länsimainen markkinatalous hyvässä valossa, yhteiskunnallisen ke-hityksen ja vaurauden mahdollistajana.¹⁵⁴

Mary Fulbrook kuvaa yleisen ilmapiirin 1980-luvun Länsi-Saksassa olleen tyy-tyväisyys saavutettuun taloudelliseen vakauteen, aineelliseen hyvinvointiin ja sosiaa-liturvan tasoon. Suurimpia yhteiskunnallisia ongelmia 1980-luvulla olivat kasvava työttömyys, ympäristöongelmat sekä uudet ääriliikkeet.¹⁵⁵ *Silta*-lehdessä tuotiin esille joitakin Länsi-Saksan yhteiskunnallisia haasteita, kuten naisten huonompi asema suh-teessa miehiin sekä luonnon saastuminen, joskin samalla korostettiin, että parannusta tapahtui koko ajan. Myös presidentti Mauno Koivisto totesi haastattelussaan, nimet-tyään Länsi-Saksan ongelmiksi tiheän asumisen ja teollisuuden sekä luonnonsuojelu- ja liikennekysymykset, että ”järjestelmällisyydestään ja tehokkuudestaan tunnetut saksalaiset varmasti saavat pulmat hoidetuksi.”¹⁵⁶ Steve Woodin mukaan itsekriitti-syys ja avoin suhtautuminen eri näkökulmiin ja mielipiteisiin on tyypillistä saksalai-selle maakuvapolitiikalle.¹⁵⁷

Länsi-Saksa pyrki monipuolistamaan talouden hallitsemaa kansainvälistä ima-goan tuomalla esiin kulttuuriperintöään.¹⁵⁸ *Sillassa* todettiin, että kuva Liittotasaval-lasta ”talousihmeen ja teknokraattien maana” oli liian yksipuolinen ja muistutettiin kulttuurikansakunnan kuvan olevan ”aivan yhtä todellinen, joskaan ei yhtä räikeä.”¹⁵⁹ Saksan perinteet ”runoilijoiden ja ajattelijoiden maana”¹⁶⁰ nostettiin esiin viittaamalla Goethe-traditioon, eli saksalaisen klassisen kirjallisuuden arvostukseen, joka oli vah-vaa myös Suomen sivistyneistön keskuudessa 1800-luvulla. Suomalaisuusaatteen

¹⁵³ *Scala International* oli ulkomaiselle yleisölle suunniteltu länsisaksalainen aikakauslehti, jossa esiteltiin elämää Liittotasavallassa ja näkökulmia ajankohtaisiin tapahtumiin länsisaksalaisesta perspektiivistä. Lehti ilmestyi myös suomenkielisenä nimillä *Scala International* sekä *Scala : aika-kauslehti Saksan liittotasavallasta*. Hillaker 2020, 382

¹⁵⁴ Hillaker 2020, 382; 387–388

¹⁵⁵ Fulbrook 1994

¹⁵⁶ Waltraud Bastman-Bühner: ”Suomen Tasavallan Presidentti tri Mauno Koiviston haastattelu”, *Silta* 9, 27

¹⁵⁷ Wood 2017, 176

¹⁵⁸ Wood 2017, 164

¹⁵⁹ Bernhold Dobiess, ”Goethe-institut”, *Silta* 1, 24–25

¹⁶⁰ *Silta* 1, 24–25

keskeiset vaikuttajat olivat hakeneet virikkeitä saksalaisesta kansallisromantiikasta, esimerkiksi J.V. Snellman teki opintomatkan Saksaan 1840–41.¹⁶¹ Historian suurmiehistä mainittiin merkittävimpana saksalaisena kirjailijana pidetyn Johann Wolfgang von Goethen lisäksi muun muassa säveltäjä Ludwig van Beethoven sekä fyysikko Albert Einstein.

Kulttuurin osalta maakuvan painopiste oli selkeästi saksalaisessa korkeakulttuurissa 1980-luvun populaarikulttuurin sijaan. Sen lisäksi, että korkeakulttuuri nähtiin keskeisenä kulttuurikansakunnan imagolle, painotus todennäköisesti myös heijasti lehden lukijaenemmistön mielenkiinnonkohteita. 1980-luvun merkittävästä länsisaksalaisista urheilijoista mainittiin esimerkiksi tennispelaaja Boris Becker, jalkapalloilija Hans-Peter Briegel ja uimari Michael Groß. Länsisaksalaisten pop- ja rocktähtien, kuten Klaus Lagen, Herbert Grönemeyerin, Ina Deterin ja Ulla Meinecken, kuvailtiin tekevän persoonallista musiikkia, sekä olevan loistavia esiintyjiä vailla tähden elkeitä. Itä-Saksasta 1970-luvulla karkotettu punk-laulaja Nina Hagen nostettiin esiin henkilönä, joka ”loi uuden arvostusasteikon Saksan rockmusiikille”.¹⁶² Myös länsisaksalaiset televisiosarjat mainittiin, olivathan etenkin saksalaiset poliisisarjat Suomessa hyvin suosittuja.

Lehdessä esiteltiin myös Länsi-Saksan eri osavaltioita, kuten Etelä-Saksassa sijaitseva Baijeri ja Luoteis-Saksan Bremen. Osavaltioiden esittelyissä tuotiin esiin niiden erikoisosaamista, esimerkiksi Bremenin kerrottiin panostavan meri- ja napa-alueitten tutkimukseen ja osallistuvan Euroopan avaruusohjelma Columbukseen.¹⁶³ Baijeria käsittelevässä jutussa puolestaan tuotiin esiin osavaltion pääkaupunki Münchenin ”ihastuttavat museot, upea arkkitehtuuri, täysipainoinen teatteri ja suurenmoinen eläintarha”¹⁶⁴, sekä mainittiin useita baijerilaisia merkkihenkilöitä, kuten fyysikko Wilhelm Röntgen ja kirjailija Thomas Mann. Baijeri oli merkittävä osa Länsi-Saksan maakuvaa; esimerkiksi amerikkalaisten mielikuvissa stereotyyppinen saksalainen oli Steve Woodin mukaan juuri nahkahousuihin sonnustautunut baijerilainen oluttuoppeineen. Myös ulkomaalaisten turistien houkuttelemisessa käytettiin hyväksi romantisoitua mielikuvaa Saksasta satulinnojen maana.¹⁶⁵

Oleellinen paikka Länsi-Saksan maakuvapolitiikassa oli luonnollisesti myös jaettu Berliini, joka muureineen symboloi kylmää sotaa koko Euroopassa. Jaettu kaupunki oli kylmän sodan aikaan ainoa paikka, jossa oli sekä itä-, että länsisaksalaisia,

¹⁶¹ Visuri & Forsberg 1992, 197

¹⁶² Cecilia Aguirre: ”Saksan tämän päivän rocktähdet”, *Silta* 4, 21

¹⁶³ C.A. von Willebrand: ”Bremen: pieni vain kooltaan”, *Silta* 8, 20

¹⁶⁴ Erkki Alho: ”Ystävyystoiminta: esimerkkinä Bayern”, *Silta* 2, 24–25

¹⁶⁵ Wood 2018, 670–671

vaikka he eivät olleetkaan yhdessä. Siitä huolimatta, että Saksat olivat solmineet perussopimuksen, muistutti Berliini pelkällä olemassaolollaan siitä, että Saksan kysymystä ei ollut edelleenkään ratkaistu. Liittopresidentti von Weizsäcker totesikin vuonna 1987 Saksan kysymyksen pysyvän avoimena niin kauan, kuin Brandenburgin portti pysyy suljettuna.¹⁶⁶

Kumpikin Saksa näki edustavansa oikeaa, aitoa Berliiniä, eikä 'itä' tai 'länsi' -etuliitteitä käytetty saksalaisessa terminologiassa, kun viitattiin omaan puoleen kaupungista. Esimerkiksi DDR:ssä, jonka pääkaupunki Itä-Berliini oli, ei haluttu käyttää 'itä'-etuliitettä tai Neuvostoliittoon viittaavia termejä, joita lännessä käytettiin. Sen sijaan puhuttiin "demokraattisesta sektorista" tai "demokraattisesta Berliinistä" viitaten valtion viralliseen nimeen (Saksan demokraattinen tasavalta).¹⁶⁷ Oman puolen kuvaaminen positiivisessa valossa ja toisen puolen käyttämien kuvausten torjuminen oli tyypillistä Berliinin jaon aikana. Lännessä Länsi-Berliini kuvattiin vapauden kaupunkina; Itä-Berliini puolestaan oli samanlainen "kommunistinen tyrannia" kuin koko DDR. Itä-Saksassa Länsi-Berliini esitettiin kapitalististen riistäjien ja imperialististen sodanlietsojien pesänä. DDR kuvasi valtiota rauhan ja demokratian edustajaksi, siksi Berliinin muurilla surmansa saaneista pakenijoista pyrittiin vaikenemaan. 1960-luvulta eteenpäin Länsi-Berliinin paikalla oli pelkkä valkoinen kohta itäsaksalaisissa kartoissa.¹⁶⁸

Vuonna 1987 Berliinin viettäessä 750-vuotisjuhlavuottaan molemmat puolet kaupungista pyrkivät osoittamaan, että omaan puoleen kaupungista liittyi enemmän positiivista historiallista perintöä.¹⁶⁹ Kaupungin juhlavuotta käsitelleessä artikkelissa Berliiniä kuvailtiin idän ja lännen väliseksi sillaksi, joka edusti vapaata länttä ja sitoutumista demokratiaan.¹⁷⁰ Länsi-Berliinin todettiin kukoistavan geopolittisesti hankalasta tilanteestaan huolimatta: "toisen maailmansodan aiheuttama tuho sen enempää kuin DDR:n rakentama muurikaan [ei] ole pystynyt murtamaan suurkaupungin elämänhalua."¹⁷¹

Berliinin muurin mainitseminen kaupungin juhlavuotta käsitelleessä artikkelissa kuvastaa sitä, kuinka muuri ylipäätään esitettiin Liittotasavallan maakuvan viestinnässä. Vuonna 1961 pystytetystä muurista ja muista länsiberliiniläisten elämää

¹⁶⁶ Saarinen 2008, 94

¹⁶⁷ Saarinen 2008, 82–83; 93–94

¹⁶⁸ Saarinen 2008, 83–84

¹⁶⁹ Saarinen 2008, 82

¹⁷⁰ C.A. von Willebrand & Manfred Neuber: "Vapauden kello soittaa 750-vuotisjuhliin – Berliini rakentaa sopua idän ja lännen välille", *Silta* 6, 18–19

¹⁷¹ C.A. von Willebrand & Manfred Neuber: "Vapauden kello soittaa 750-vuotisjuhliin – Berliini rakentaa sopua idän ja lännen välille", *Silta* 6, 18–19

rajoittaneista poliittisista konflikteista huolimatta kaupungin korostettiin olevan vireä länsieurooppalainen kaupunki. Länsisaksalaisessa narratiivissa Itä-Saksaan liitettiin tyypillisesti Berliinin muuri, aidat saksojen välisellä rajalla sekä pakenijoita ampuvat rajavartijat. Länsi-Saksan näkökulmasta ne olivat todiste siitä, että Itä-Saksa oli epäonnistunut valtio, joka joutui turvautumaan voimakeinoihin estääkseen kansalaisiaan pakenemasta demokraattiseen länteen.¹⁷²

Berliinin 750-vuotisjuhlaa käsittelevässä artikkelissa nostettiin esiin myös Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedyn ikoninen 'Ich bin ein Berliner'-puhe, jonka hän piti Länsi-Berliinissä Schönebergin raatihuoneella kesällä 1963. Kennedyn puheen mainitsemista *Sillassa* voi pitää tietoisena valintana. Hannes Saarisen mukaan Kennedyn puhe symboloi sitä, miten nopeasti kylmän sodan syttyminen muutti amerikkalaisten suhtautumista Berliiniin positiivisemmaksi: aikaisemmin kolmannen valtakunnan pääkaupunki oli näyttäytynyt heille pahuuden pesäkkeenä.¹⁷³ Berliinin juhluvuotta käsitellyt artikkeli ilmestyi toukokuussa 1987; seuraavassa kuussa silloinen Yhdysvaltojen presidentti Ronald Reagan piti Brandenburgin portilla puheen, jossa hän vetosi Neuvostoliiton johtajaan: "Herra Gorbatšov, avatkaa tämä portti. Herra Gorbatšov, purkakaa tämä muuri!"¹⁷⁴ Reaganin puhetta ei mainittu *Silta*-lehdessä, sillä se ei aikanaan herättänyt kovin suurta huomiota, vaan tuli kuuluisaksi vasta Saksojen yhdistymisen yhteydessä.¹⁷⁵

Silta noudatteli Länsi-Saksan kuvauksessaan yleistä maakuvapolitiikan linjaa, joka koski ulkomaille suunnattuja lehtiä ja muita tiedotusvälineitä. Viestinnän tavoitteena oli osoittaa, että Liittotasavalta oli demokraattinen, kansainvälinen ja rauhan asialla oleva valtio.¹⁷⁶ Poliitikantutkimuksen piirissä on esitetty näkemyksiä maabrändäyksestä ulkopoliittisten vallankäyttäjien performatiivisena keinona lisätä kansallistunnetta perinteisten keinojen, kuten militarismin, sijaan.¹⁷⁷ Toisen maailmansodan jälkeen korostettiin vahvasti, miten tärkeää oli saada Saksa integroitua osaksi Eurooppaa. Pekka Visurin ja Tuomas Forsbergin mukaan Saksan alueeseen yhdistyy "runsaasti historiallisesta kokemuksesta periytyvää myyttistä ainesta, vaistomaista pelkoa saksalaisen voimapolitiikan paluusta". Tämä yhdessä geopolittisten tekijöiden kanssa selittää sitä, miksi naapurimaat ovat yrittäneet pitää Saksaa sidottuna tai

¹⁷² Niven & Thomaneck 2002, 39

¹⁷³ Saarinen 2008, 85

¹⁷⁴ Ronald Reagan, "Remarks on East-West Relations at the Brandenburg Gate in West Berlin". Puhe 12.6.1987.

¹⁷⁵ Saarinen 2008, 103

¹⁷⁶ Hillaker 2020, 382

¹⁷⁷ Gienow-Hecht 2019, 759

hajallaan.¹⁷⁸ Liittotasavallalle olikin tärkeää korostaa sitoutuneisuuttaan demokraattisiin arvoihin ja osoittaa, ettei se muodostanut militaarista uhkaa muille valtioille.

Silta-lehden maakuvaan viestintä oli linjassa sen kanssa, mistä länsisaksalaiset kivat kansallisylypeyttä 1980-luvulla: yhteiskunnallisesta kehityksestä, taloudesta ja teknologiasta. 1980-luvulla etenkin nuori sukupolvi koki voivansa olla ylpeä saksalaisuudestaan; jos ei maan historiasta, niin ainakin vahvasta taloudesta. Vasemmistolaiset liittotasavallan kriitikot kutsuivat tätä "saksanmarkkanationalismiksi".¹⁷⁹ Niin sanotun perustuslaillisen patriotismin, eli ajatuksen siitä, että kansalaisia yhdisti etnisyyden sijaan jaetut poliittiset arvot ja sitoutuminen demokratiaan, loi saksalainen filosofi ja yhteiskuntatieteilijä Jürgen Habermas 1980-luvun historiakiistan yhteydessä.¹⁸⁰ Saksalaisen klassisen musiikin, runouden ja kirjallisuuden korostumista 1980-luvun populaarikulttuurin sijaan selittää niiden merkityksellisyys länsisaksalaiselle kansallisidentiteetille. Vuonna 1984 tehdyssä kyselyssä "kaikki asiat, jotka tekevät ylpeäksi saksalaisuudesta", 71 % vastasi "Goethe, Schiller ja muut suuret kirjailijat", mikä oli suosituin vastaus "kauniiden maisemien" ohella.¹⁸¹

4.2 "Se toinen" Saksa

Vaikka Euroopan, kuten Saksankin, jako kahteen kilpailevaan ideologiseen blokkiin oli tosiasia, niin suorat viittaukset Itä-Saksaan olivat *Sillassa* hyvin vähäisiä. Yksi ainoista DDR-maininnoista on vuodelta 1989, opiskelija Ulla Tervosen kertomuksessa hänen vaihtokokemuksestaan Liittotasavallassa:

"Isäntäperheen mukana sain tilaisuuden kierrellä ympäristössä, ja kävimme jopa Itä-Saksan rajalla. Piikkilanka-aidat, miinavaroitukset ja vartiotornit nähdessään tuntui vaikealta uskoa, että aidan takana oleva alue on joskus ollut samaa valtiota."¹⁸²

Tervosen kokemus siitä, kuinka vaikeaa oli ollut kuvitella kahden Saksan olleen aikaisemmin samaa valtiota, kuvastaa laajempaa suhtautumista Saksojen mahdolliseen yhdistymiseen 1980-luvulla. Toisen maailmansodan jälkeen länsisaksalaisten johtavien poliitikkojen näkemys oli, että oli olemassa yksi homogeeninen saksan kansa, jota määrittä yhteinen etnisuus ja kulttuuri.¹⁸³ 1950-luvulla ja 1950-luvun alkupuolella suurin osa länsisaksalaisista kannatti Saksojen yhdistymistä, mihin Länsi-

¹⁷⁸ Visuri & Forsberg 1992, 13

¹⁷⁹ Fulbrook 1993. Historiakiistaa on käsitelty tarkemmin tutkielman alaluvussa 2.2.

¹⁸⁰ Fulbrook 1999, 186; Ekman 2001, 213

¹⁸¹ Fulbrook 1999, 186

¹⁸² Ulla Tervonen: "Koululaisvaihto oppilaan silmin", *Silta* 11, 19

¹⁸³ Fulbrook 1999, 183-184

Saksa oli myös sitoutunut. Berliinin muurin pystyttäminen eristi itä- ja länsisaksalaisia toisistaan entisestään, ja vuosikymmenten kuluessa yhteisöllisyyden kokemus väheni. 1980-luvulla suurin osa länsisaksalaisista ajatteli Saksojen jaon olevan pysyvä ja hyväksyi tilanteen.¹⁸⁴ Saksan kansakunnan mahdollista yhdistymistä pohdittiin jossain määrin, mutta sen mahdollisuutta pidettiin pienenä ja asia oli siirretty päivänpolitiikan ulottumattomiin. Valtioiden erilläänolon epäiltiin vieroittaneen asukkaansa yhteisestä saksalaisuudesta, eikä pidetty lainkaan selvänä, että kahden Saksan asukkaat ylipäätään halusivat kuulua samaan valtioon.¹⁸⁵ Suomessakin ajatus Saksojen yhdistymisestä tuntui vuoden 1989 mullistuksiin saakka hyvin epätodennäköiseltä ja kaukaiselta.¹⁸⁶

Etenkin nuori sukupolvi, jolla ei ollut henkilökohtaista yhteyttä Itä-Saksaan tai muistoja yhtenäisen Saksan ajasta, suhtautui DDR:n puhtaasti ulkomaana. Länsi-Saksaa pidettiin ”oikeana” Saksana ja myös viranomaiset vahvistivat tätä diskurssia. Jokapäiväisessä puheessa ei puhuttu Länsi-Saksasta, vaan pelkästään Saksasta; Itä-Saksaan viitattiin DDR:nä.¹⁸⁷ Vaikka länsisaksalaisille matkustaminen Itä-Saksaan oli 1980-luvulla mahdollista, moni ei ollut siitä kiinnostunut tai kokenut ylipäätään yhteenkuuluvuutta itäsaksalaisten kanssa. Monet itäsaksalaiset sen sijaan olivat hyvin kiinnostuneita rautaesiripun takaisesta todellisuudesta, mistä kertoivat myös satojen ihmisten pakoyritykset länteen vuosittain.¹⁸⁸

Diplomaattisuhteiden solmiminen Saksojen välille vuonna 1972 oli merkinnyt sitä, että valtiot olivat virallisesti tunnustaneet toistensa olemassaolon ja legitimitietin. Samalla Saksat ajautuivat yhä kauemmaksi toisistaan yhteiskunnallisesti ja ideologisesti; kahden Saksan valtion ja kansan olemassaolosta tuli hyväksytty tosiasia. Toisaalta valtiot myös lähentyivät toisiaan siinä suhteessa, että niiden välinen yhteydenpito lisääntyi ja Saksojen sisäiset suhteet kehittyivät.¹⁸⁹ Esimerkiksi vuonna 1987 Erich Honecker vieraili Liittotasavallassa ensimmäisenä Itä-Saksan valtiojohtajana. Vierailun yhteydessä annetussa lausumassa linjattiin, että sodan ei tulisi enää koskaan antaa syytä Saksan maaperällä. Seurauksena poliittisten suhteiden parantumisesta ja Itä-Saksan hyväksymisestä osaksi kansainvälistä yhteisöä länsisaksalaisen politiikan antikommunistinen sävy muuttui vähemmän hyökkääväksi.¹⁹⁰ Diplomaattisuhteiden solmiminen on yksi selittävä tekijä sille, miksi Länsi-Saksa ei halunnut *Sillan* kaltaisessa tiedotuslehdessä suoraan mustamaalata Itä-Saksaa.

¹⁸⁴ Ekman 2001, 223

¹⁸⁵ Visuri & Forsberg 1992, 124–125

¹⁸⁶ Blomberg 2011, 78–81

¹⁸⁷ Ekman 2001, 224

¹⁸⁸ Fulbrook 1994; Fulbrook 2008, 74

¹⁸⁹ Fulbrook 2015, 175

¹⁹⁰ Niven & Thomanek 2002, 45; 82

Länsi-Saksan piti ottaa viestintänsä sävyssä huomioon ulkopoliittiset realiteetit ja kohdeyleisö: vaikka Suomi suuntautui 1980-luvun edetessä yhä enemmän länteen, se ei ollut osa läntistä liittoumaa. Liittopresidentti Richard von Weizsäcker korosti Suomessa pitämässään puheessa Liittotasavallan pitävän itsestään selvänä Suomen halua ylläpitää hyviä suhteita kumpaankin Saksaan.¹⁹¹ *Sillan* lukijakunta todennäköisesti arvosti hyökkäävän sävyn sijaan hienotunteisuutta koskien Itä-Saksaa.

Itä-Saksasta vaikeneminen ei kuitenkaan ollut pelkästään suomalaisyleisön miellyttämiseksi valittu taktiikka. DDR:n jättäminen vähemmälle huomiolle ja keskittyminen suhteiden luomiseen muiden valtioiden kanssa kuului Länsi-Saksan yleiseen julkisuusdiplomaattiseen linjaan. Itä-Saksa sen sijaan pyrki omassa viestintästrategiassaan luomaan tietoisemmin vastakkainasettelua Liittotasavallan kanssa.¹⁹² Vaikka suoraa Itä-Saksan mainitsemista *Sillassa* vältettiin, niin hienovaraista piikittelyä itäblokkiin suuntaan on kuitenkin löydettävissä lehtiaineistosta. Korostamalla Suomen ja Länsi-Saksan ystävyysseuratoiminnan riippumattomuutta päivänpolitiikasta pyrittiin antamaan lukijalle mielikuva siitä, että itäblokin maiden kohdalla näin ei välttämättä ollut. Näennäisestä epäpoliittisuudesta linjattiin heti *Sillan* ensimmäisessä numerossa vuonna 1984. Goethe-instituuttien toimintaa esittelevässä artikkelissa todettiin olevan tärkeää, ettei instituuttien toiminta olisi vain ”suurieleistä kulttuuripropagandaa”.¹⁹³ Samassa numerossa myös kritisoitiin liiallista poliittisten etujen tavoittelua ystävyystoiminnan taustalla:

”Ystävyys ei saa yksinomaan olla kuumeista vieraslahjojen valikoimista tai juhlallista katujen uudelleen ristimistä. Ei, ystävyys alkaa siitä, että Virtanen ja Meier kättelevät, kokevat jotain yhdessä ja vaihtavat mielipiteitä kokemastaan. [...] Tässäkin tapauksessa pitäisi ihmisten ja kulttuurien lähentämisen kohota poliittisen hyötyajattelun ja henkilökohtaisen kunnianhimon yläpuolelle.”¹⁹⁴

Itä-Saksasta vaikeneminen oli siis usean eri tekijän summa: taustalla oli etenkin diplomaattisuhteiden solmiminen, joka käytännössä oli merkinnyt Saksan valtion ja kansan jaon hyväksymistä. Tavoite Saksan yhdistämisestä haudattiin eikä siihen nähty realistisia mahdollisuuksia lähitulevaisuudessa. Vuosikymmenten aikana saksalaiset, joita erotti paitsi fyysinen, myös ideologinen muuri, olivat irtaantuneet toisistaan myös henkisesti. Etenkin nuori sukupolvi, joka oli syntynyt Länsi-Saksassa, piti

¹⁹¹ ”Liittopresidentti Richard von Weizsäckerin päivällispuhe Suomen tasavallan presidentti tohtori Mauno Koiviston liittopresidentin kunniaksi tarjoamalla juhlapäivällisillä Helsingissä 5. maaliskuuta 1985”, *Silta* 3, 21–23

¹⁹² Hillaker 2020, 377

¹⁹³ Bernhold Dobiess: ”Goethe-institut”, *Silta* 1, 24–25

¹⁹⁴ Kaius Sulonen: ”Ystävyystoiminta, esimerkkinä: Baden-Württemberg”, *Silta* 1, 27–28

DDR:ää puhtaasti ulkomaana, eikä kokenut suurta yhteenkuuluvuutta itäsaksalaisten kanssa.

1980-luvulla Saksoilla ei ollut Suomen suhteen enää samanlaista kilpailua vaikutusvallasta kuin kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Suomen puolueettomuuden kunnioittamisen korostaminen olikin järkevämpi viestintätaktiikka kuin se, että olisi annettu Itä-Saksalle palstatilaa *Sillassa*. Ystävyyssseuratoiminnasta pyrittiin antamaan kuva poliittisesti riippumattomana toimintana, vaikka sitä se ei kylmän sodan aikana todellisuudessa ollutkaan. Lehti ei voinut samaan aikaan kritisoida poliittista hyötyajattelua ystävyystoiminnan taustalla ja avoimesti mustamaalata Itä-Saksaa, joten sen taktiikkana oli sivuuttaa DDR mieluummin kokonaan. Lisäksi Liittotasavalta halusi esiintyä ainoana Saksan edustajana, joten Itä-Saksasta kirjoittaminen olisi myös muistuttanut *Sillan* lukijoita valtion olemassaolosta ja vahvistanut sen legitimitettä heidän silmissään.

5 PÄÄTÄNTÖ

Silta-lehdessä korostuivat Suomen ja Saksan historiallisesti pitkät suhteet ja Saksan vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kulttuuriin. Menneisyyteen vetoamalla rakennettiin yhteyksiä siinä hetkessä: positiivisia yhteyksiä maiden välillä nostettiin esiin ja ikävät asiat, kuten Lapin sotaan päättynyt aseveljeys toisessa maailmansodassa, jätettiin mainitsematta. Valikoiva historian käyttö oli myös keino linkittää Länsi-Saksa entiseen Saksaan tavalla, joka oli maalle suotuisa; yrittihän Itä-Saksa maalata Liittotasavallasta kuvaa natsien perinnön jatkajana. *Sillassa* Suomen ja Länsi-Saksan välisten suhteiden nähtiin olevan 1980-luvulla erittäin hyvät ja monimuotoiset. Liittotasavalta ilmaisi kunnioittavansa Suomen puolueettomuuspolitiikkaa, samalla korostaen, että sille itselleen sitoutuminen läntiseen liittoumaan ja puolustusliitto Naatoon oli ainoa mahdollinen ratkaisu.

Vaikka maiden väliset suhteet nähtiin vahvoina kaikilla osa-alueilla, Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto korosti, että nuoret täytyi saada innostumaan ystävyysseuratoiminnasta yhteistyön turvaamiseksi myös tulevaisuudessa. Väylinä nuorten mukaan saamiseksi toimivat etenkin opiskelijavaihdon sekä saksan kielen opiskelun edistäminen. Tutustuminen saksalaiseen yhteiskuntaan ja saksalaisiin nuoriin esitettiin lehdessä keinona, jolla nuoret saattoivat kantaa oman kortensa kekoon kylmän sodan jännitteiden purkamiseksi ja kansojen välisen ystävyuden lisäämiseksi.

Sekä opiskelijavaihdon että saksan kielen opiskelun etuina nähtiin niiden antama hyöty nuorille työelämässä ja tätä kautta myös Suomen taloudelle. Länsi-Saksa oli 1980-luvulla yksi Suomen tärkeimmistä kauppakumppaneista ja kaupankäynnin korostettiin sujuvan parhaiten saksan kielellä. Erityisen vahvasti Liiton kannanotoissa kritisoitiin englannin kielen liiallista yleistymistä suomalaisissa kouluissa. Taustalla oli laajempi ilmiö, jossa saksan kieli menetti toisen maailmansodan jälkeen asemaansa kansainvälisen kaupan, tieteen ja diplomatian kielenä, kun taas englannin asema

maailmanlaajuisena yleiskielenä vahvistui. Lääkkeenä saksan kielen heikentyneelle asemalle esitettiin SSYL:n taholta esimerkiksi hyvityspisteiden antamista korkeakoulujen yhteishaussa ns. harvinaisen kielen opiskelun perusteella.

Sillan välityksellä tehty maakuvan viestintä heijasti asioita, joista länsisaksalaiset kokivat kansallista ylpeyttä 1980-luvulla. Länsi-Saksa haluttiin kuvata demokraattisena, rauhaan sitoutuneena valtiona, joka oli taloudellisesti vahva monilla eri osa-alueilla. Lehdessä korostuivat Goethen ja Beethovenin kaltaiset saksalaiset merkkihenkilöt kulttuurin, tieteen ja politiikan saralta. Lisäksi tuotiin esille Länsi-Saksan vahva talous, moderni teknologia ja yhteiskunnallinen kehitys. Myös saksalaisen yhteiskunnan epäkohtia tuotiin esille jossain määrin, kuitenkin korostaen samalla, että edistystä tapahtui koko ajan ja ongelmat saataisiin ratkaistua ennemmin tai myöhemmin.

Itä-Saksaa ei *Sillassa* juurikaan käsitelty, minkä taustalla todennäköisesti oli se, että maat olivat solmineet 1970-luvulla diplomaattisuhteet ja kovin kilpailu oli samalla hiipunut niiden väliltä. Saksojen jakoon oli sopeuduttu, eikä yhdistymistä pidetty realistisena lähitulevaisuudessa. Länsi-Saksa todennäköisesti myös halusi kunnioittaa Suomen asemaa neutraalina valtiona, eikä siksi ottanut juurikaan kantaa DDR:ään tai muihin itäblokin maihin puolesta eikä vastaan. Vaikenemalla Itä-Saksasta myös vältettiin antamasta sille lisää huomiota.

Tutkimukseni osoittaa, että *Silta*-lehdessä suomalaisten ja länsisaksalaisten väliset suhteet kuvattiin hyvin positiivisessa valossa. Suomalais-saksalainen yhteistyö eri aloilla (kulttuuri, talous, tiede jne.) esitettiin jatkumona historiasta nykyhetkeen. Samalla tehtiin viittauksia tulevaisuuteen, korostamalla nuorten sukupolvien vastuuta ystävällisten suhteiden ylläpitämiseksi. Suomalais-Saksalaisten Yhdistysten Liitto yhdessä länsisaksalaisen sisaryhdistyksensä kanssa selvästi halusi tiivistää yhteistyötä Länsi-Saksan kanssa kaikilla eri osa-alueilla, jotta maiden välinen tiivis suhde ei heikkenisi tulevaisuudessakaan.

Tutkimusteeman kautta tuli hyvin näkyväksi suurvaltasuhteissa kylmän sodan viimeisinä vuosina tapahtunut muutos, joka heijastui myös Länsi-Saksan ja Suomen kaltaisiin pienempiin toimijoihin. Vain viiden vuoden kuluessa siirryttiin vuoden 1984 hyvin jännittyneestä kansainvälisestä tilanteesta pisteeseen, jossa kylmän sodan kenties tunnetuin symboli, Berliinin muuri, murtui ilman väkivaltaa. Jännitteiden lientymisen taustalla oli ennen kaikkea Mihail Gorbatšovin nousu Neuvostoliiton johon ja hänen aloittamansa uudistuspolitiikka. Kahden blokin välissä vuosikymmeniä tasapainotelleelle Suomelle tämä mahdollisti yhä vahvemman integroitumisen osaksi

Länsi-Eurooppaa 1980-luvun loppupuolella. Tämä sopi myös Euroopan integraatiota vahvasti ajaneen Länsi-Saksan intresseihin.

Kolme vuosikymmentä myöhemmin voi todeta ystävyysseuran tavoitteen, eli vahvan suomalaissaksalaisen yhteistyön eri yhteiskunnan osa-alueilla, toteutuneen. Kehitystä edesauttoi Berliinin muurin murtuminen, Saksojen yhdistyminen, kylmän sodan päättyminen sekä Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi. Uusin vaihe tässä kehityksessä otettiin, kun Suomesta tuli puolustusliitto Naton jäsen huhtikuussa 2023. Sen lisäksi, että Suomi ja Saksa kietoutuvat yhteen historian kautta, yhdistynyt Saksa kuuluu edelleen Suomen tärkeimpiin kauppakumppaneihin ja on yksi suomalaisten yleisimmistä matka- ja vaihto-opiskelukohteista.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Silta. 1984–1989 (Jyväskylän yliopiston kirjasto, vapaakappalekokoelma, JY)

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, K. (2015). Town twinning as a tool of the cultural cold war: Finland and the two Germanies. Teoksessa Ingimundarson, V. & Magnúsdóttir, R. (toim.). *Nordic Cold War cultures: Ideological promotion, public reception, and East-West interactions*. [Aleksanteri Institute].

Ammon, U. (2004). German as an International Language of the Sciences - Recent Past and Present. Teoksessa Gardt, A. & Hüppauf, B. (toim.). *Globalization and the Future of German: With a Select Bibliography*. Mouton de Gruyter.

Aoki-Okabe, M, Kawamura, Y. & Makita, T. (2010). "Germany in Europe", "Japan and Asia": National Commitments to Cultural Relations within Regional Frameworks. Teoksessa Gienow-Hecht, J. C. E. & Donfried, M. C. (2010). *Searching for a cultural diplomacy*. Berghahn Books.

Aunesluoma, J. (2011). *Vapaakaupan tiellä: Suomen kauppa- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bark, D. L., & Gress, D. R. (1989). *A history of West Germany: Volume 2, Democracy and its discontents 1963–1988*. Blackwell.

Blomberg, J. (2011). *Vakauden kaipuu: Kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY.

Brown, R. (2015). Maakuvapolitiikan neljä paradigmaa kansainvälisissä suhteissa. Suomentaja Virpi Kivioja. Teoksessa Kivioja, V., Kleemola, O., & Clerc, L. (toim). *Sotapropagandasta brändäämiseen: Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*. Docendo.

Brummett, B. S. (2018). *Techniques of Close Reading*. Sage Publications.
<https://doi.org/10.4135/9781071802595>

Clerc, L. (2015). Ulkoasiainministeriö ja Suomen maakuvapolitiikan koordinointi kylmän sodan aikana. Teoksessa Kivioja, V., Kleemola, O., & Clerc, L. (toim). *Sotapropagandasta brändäämiseen: Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*. Docendo.

- Clerc, L. & Mikkonen, S. (2022). Kansainvälistymisen haaste: Opetusministeriö opiskelijavaihdon järjestäjänä sodanjälkeisen kauden Suomessa. *Historiallinen aikakauskirja*: 2022: 2. Suomen Historiallinen Seura.
- Eder, Jacob S. (2017). Students as ambassadors: German - American Exchange Diplomacy During the 1980s. Teoksessa Tournès, L., & Scott-Smith, G. (toim.) *Global exchanges : Scholarships and transnational circulations in the modern world*. Berghahn Books, Incorporated.
- Ekman, J. (2001). *National identity in divided and unified Germany: Continuity and change*. Universitetsbiblioteket.
- Fields, M. (2019). *Lännestä tuulee: Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa*. Art House.
- Fulbrook, M. (1994). Aspects of Society and Identity in the New Germany. *Daedalus* (Cambridge, Mass.), 123(1), 211–234. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/aspects-society-identity-new-germany/docview/61353012/se-2?accountid=11774>
- Fulbrook, M. (1999). *German national identity after the Holocaust*. Polity Press : Blackwell.
- Fulbrook, M. (2008). *Interpretations of the Two Germanies, 1945–1990*. Basingstoke : Palgrave Macmillan
- Fulbrook, M. (2015). *A History of Germany, 1918–2014: The Divided Nation*. 4th ed. Chicester: Wiley.
- Gienow-Hecht, J. C. E. & Donfried, M. C. (2010). *Searching for a cultural diplomacy*. Berghahn Books.
- Gienow-Hecht, J. C. E. (2019). Nation Branding: A Useful Category for International History. *Diplomacy and statecraft*, 30(4), 755–779. <https://doi.org/10.1080/09592296.2019.1671000>
- Hentilä, S. (1993). Kansakunta historian kahleissa. Teoksessa Hentilä, S., Karjalainen, E., & Valta, R. (toim). *Saksa: Voima Euroopan keskellä*. Painatuskeskus.
- Hentilä, S. (2003). *Kaksi Saksaa ja Suomi: Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hentilä, S. (2004). *Harppi-Saksan haarukassa: DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Hentilä, S. (2011). Nuorisovaihtoa siihen aikaan, kun Saksoja oli vielä kaksi. Teoksessa Nuoperi & Heikkinen, M. (toim). *Mansikkahilloa ja karjalanpiirakkaa! : Suomen ja Saksojen nuorisoyhteistyöstä*. [Nuorisotyön perinteen tallentamiskeskus].
- Hillaker, L. (2020). Representing a “Better Germany”: Competing Images of State and Society in the Early Cultural Diplomacy of the FRG and GDR. *Central European history*, 53(2), 372–392. <https://doi.org/10.1017/S0008938920000151>
- Hüppauf, B. (2004). Globalization - Threats and Opportunities. Teoksessa Gardt, A. & Hüppauf, B. (toim.). *Globalization and the Future of German: With a Select Bibliography*. Mouton de Gruyter.
- Jokipii, M. (1994). *Suomi ja Saksa maamme itsenäisyyden aikana*. Snellman-instituutti.
- Jokisipilä, M. (2004). *Aseveljiä vai liittolaisia? : Suomi, Saksan liittosopimusvaatimukset ja Rytin-Ribbentropin-sopimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Juntunen, T. (2016). Kaavoihin kangistumista vai käytännöllistä viisautta? : Suomen alueellinen ydinasevalvontapolitiikka kylmän sodan aikana. *Kosmopolis : rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti*, 46(1), 27-44.
- Koivisto, M. (1995). *Kaksi kautta: 2, Historian tekijät*. Kirjayhtymä.
- Löffelholz, M., Auer, C. & Srugies, A. (2014). Strategic Dimensions of Public Diplomacy. Teoksessa Holtzhausen, D. & Zerfass, A. (toim). *The Routledge Handbook of Strategic Communication*. Taylor & Francis Group.
- Manka, M. (2022). Interrail youth travel (re)producing communities of belonging - memories of Finnish travellers 1972–1991. *Journal of tourism history*, 14(2), 215–237. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2022.2065366>
- Melgin, E. & Nieminen, H. (2018). Julkisuusdiplomatia ja viestintä. Teoksessa Melgin, E., & Nieminen, H. (toim). *Diplomaattinen viestintä*. ProCom - Viestinnän ammattilaiset ry.
- Mikkonen, S. & Koivunen, P. (2015). *Beyond the divide: Entangled histories of Cold War Europe*. Berghahn Books.
- Moutinho, R. & Almeida Filho, J. (2015) The role of language teachers as cultural diplomats, *Multicultural Education Review*, 7:1-2, 85-98, <https://doi.org/10.1080/2005615X.2015.1061920>
- Mämmelä, T. (2011). *Kotona maailmassa: Youth For Understanding Suomessa 1958–2008*. Edita.

- Niven, B., & Thomaneck, J. K. A. (2002). *Dividing and Uniting Germany*. Taylor & Francis Group.
- Paschalidis, G. (2009). Exporting national culture: Histories of Cultural Institutes abroad. *International journal of cultural policy* : CP, 15(3), 275-289.
<https://doi.org/10.1080/10286630902811148>
- Pernaa, V. (2002). *Tehtävänä Neuvostoliitto: Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992*. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.
- Piri, R. (2001). *Suomen kieliohjelmapolitiikka: Kansallinen ja kansainvälinen toimintaympäristö*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pöysä, J. (2015). *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Saarenmaa, L. (2022). "Tulkaa katsomaan! Takaamme että Teillä on hauskaa!" – Helsingin DDR Kulturzentrum itäsaksalaisen elokuvan näyteikkunana. *Historiallinen aikakauskirja: 2022: 2*. Suomen Historiallinen Seura.
- Saarinen, H. (2001). Suomi Berliinissä - Suomen ja Saksan kulttuurisuhteiden vaihteita. Suomentaja Oili Suominen. Teoksessa Saarinen, H. & Paloposki, J. (toim). *Suomi Berliinissä*. Otava.
- Saarinen, H. (2008). Symbolic Places in Berlin before and after the Fall of the Wall. Teoksessa Aunesluoma, J. & Kettunen, P. (toim). *The Cold War and the politics of history*. Edita.
- Suomi, J. (2006). *Epävarmuuden vuodet: Mauno Koiviston aika 1984–1986*. Otava.
- Suomi, J. (2008). *Kohti sinipunaa: Mauno Koiviston aika 1986–1987*. Otava.
- Tournès, L. & Scott-Smith, G. (2017.) A World of Exchanges: Conceptualizing the History of International Scholarship Programs (Nineteenth to Twenty-First Centuries). Teoksessa Tournès, L., & Scott-Smith, G. (toim.) *Global exchanges : Scholarships and transnational circulations in the modern world*. Berghahn Books, Incorporated.
- Visuri, P. & Forsberg, T. (1992). *Saksa ja Suomi: Pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen*. WSOY.
- Wendland, L. A. (1996). *Kuopion suomalais-saksalaisen yhdistyksen historiikki 1971–1996: Chronik des Finnisch-Deutschen Vereins Kuopio 1971–1996*. Kuopion suomalais-saksalainen yhdistys.

Wood, S. (2017). Rebranding the Nation: Germany's Image Politics. *International politics* (Hague, Netherlands), 54(2), 161–181.
<https://doi.org/10.1057/s41311-017-0027-y>

Wood, S. (2018). Das Deutschlandbild: National Image, Reputation and Interests in Post-War Germany. *Contemporary European history*, 27(4), 651–673.
<https://doi.org/10.1017/S0960777318000188>

Åkerlund, A. (2014). The impact of foreign policy on educational exchange: The Swedish state scholarship programme 1938–1990. *Paedagogica historica*, 50(3), 390–409. <https://doi.org/10.1080/00309230.2014.884609>

